

PROJEKT:

FRAMTIDENS NÄRINGS LIV

OM DE NYA FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR NÄRINGS LIVETS UTVECKLING

STYRGRUPP

Ordförande Carl Bennet (AU)

Huvudprojektledare Henrik Blomgren, IVA (AU)

Projektledare Nutek, Staffan Larson (AU)

Director Maria Anvert, Karolinska Institutet

Verkställande direktör Per Bätelson, Capió

Vicerektor Johan Carlsten, Chalmers

Chefsekonom Klas Eklund, SEB

Ordförande Anna Ekström, SACO

Verkställande direktör Gunvor Engström, Företagarna

Koncernchef Göran Ennerfelt, Axel Johnson AB

Verkställande direktör Kenneth Eriksson, SCA Forest Products

Generaldirektör Per Eriksson, VINNOVA

Rektor Anders Flodström, KTH

Chefsekonom Hubert Fromlet, FSB

Chefsekonom Stefan Fölster, Svenskt Näringsliv

Koncernchef Anders Igel, TeliaSonera AB

tf Generaldirektör Sune Halvarsson, Nutek (AU)

Verkställande direktör Hans Johansson, Semcon AB

Chief Executive Officer Jan Johansson, Boliden AB

Verkställande direktör Carola Lemne, Danderyds Sjukhus

Ordförande Wanja Lundby-Wedin, LO

Verkställande direktör Stefan Lundgren, SNS (AU)

Direktör Anders Narvinger, Teknikföretagen

Ordförande Sture Nordh, TCO

Verkställande direktör Lena Treschow Torell, IVA (AU)

Professor Mathias Uhlén, KTH

Verkställande direktör Leif Östling, Scania AB

PROJEKT:

FRAMTIDENS NÄRINGSLIV

OM DE NYA FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR NÄRINGSLIVETS UTVECKLING

Utgivare: Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien
Projektledare: Henrik Blomgren/Staffan Larsson
Kommunikationsansvarig: Hampus Lindh
Omslag: Anders Malmströmer Grafisk Design
Teknisk produktion: Hans Melcherson, Tryckfaktorn AB
Tryck: OH-Tryck AB

IVA-M 358
ISSN: 1102-8254
ISBN: 91-7082-736-2

FÖRORD

Vi lever i möjligheternas tid. Vi lever också i förändringens tid, och det gäller inte minst vårt näringsliv.

Näringslivet i Sverige förändras genom ökad produktivitet, stort nyföretagande, omstruktureringar och ökad konkurrens. Och framför allt – en ökad internationalisering. Det handlar kort och gott om strukturuomvandlingar.

Projektet ”Framtidens Näringsliv” har haft till syfte att besvara tre frågor:

- Vad har hänt i näringslivet i Sverige de senaste decennierna och hur ser det ut idag?
- Vad kan hända framöver?
- Vad behöver göras för att utveckla näringslivet vidare?

Arbetet bakom denna rapport kan beskrivas som en process där det har handlat om att förstå vad som har hänt i näringslivet de senaste decennierna och om att förstå vad som kan ske framöver. Syftet har varit att både reflektera bakåt och tänka fritt framåt.

Inte minst har det handlat om att diskutera och pröva tankar om olika kloka, och möjliga, åtgärder som kan stärka konkurrenskraften i näringslivet. Det sista handlar om komplexa bedömningar.

Det har varit en resa, som har involverat många. Vi vill tacka alla som varit med och gjort projektet ”Framtidens Näringsliv” möjligt. Med gemensamma krafter finns goda möjligheter att åstadkomma de förändringar som behövs för att Sverige skall kunna möta framtidens näringsliv.

CARL BENNET
Ordförande i styrgruppen

SUNE HALVARSSON
Tf Gd Nutek

LENA TRESCHOW TORELL
SON
VD, IVA

STAFFAN LARSSON
Projektledare, Nutek

HENRIK BLOMGREN, IVA
Huvudprojektledare

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	7
MÖJLIGHETERNAS TID	10
Projektet "Framtidens näringsliv"	10
Några begränsningar	10
Ett nytt sätt att se på näringslivets utveckling	11
NÄRINGSLIVET I SVERIGE, IGÅR OCH IDAG	13
Globalisering och internationalisering av nästan hela näringslivet	14
Stora sysselsättningsförändringar som konsekvens av nya branschers utveckling	15
Sverige har en svag sysselsättningsutveckling inom tjänstesektorn jämfört med andra länder	16
Hög tillväxt präglar utvecklingen i svenskt näringsliv med några undantag	17
Hög produktivitet inom flera delar av näringslivet	18
Tillväxt sker i första hand i stora och mogna företag	19
Stor omvandling, men fortsatt ett stort "entreprenörskapsgap" i Sverige	20
NÄRINGSLIVET I FRAMTIDEN	22
Internationalisering och globalisering viktigt även i framtiden	23
Kompetens är på sikt den viktigaste konkurrensfördelen	24
"Tjänstefiering" av allt större delar av ekonomin	25
Förmåga att hitta nya organisationsformer	25
Betydelsen av kunder och varumärken	26
FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER	28
Öka satsningarna på det livslånga lärandet	29
Öka de statliga civila satsningarna på forskning till minst 1 procent av BNP	
och ge incitament för högskolorna att driva entreprenörskap	30
Främja tillväxt och sysselsättning i personalintensiva tjänster	31
Öka möjligheterna för entreprenörskap inom vård och omsorg	33
Underlätta tjänstebranschernas internationalisering	34
Se över skattesystemet	35
Före en ökad rörlighet med individuell trygghet, trygghet i förändring	36
Säkerställ en modern långsiktig energiförsörjning	37
Inrätta ett globaliseringsråd med uppgift att belysa och stärka näringslivets utvecklings- och konkurrensförmåga	38
BILAGOR	40
Om projektet Framtidens Näringsliv	40
Källor	41

SAMMANFATTNING

Projektet Framtidens näringsliv lämnar med detta dokument en sammanfattning av projektet. Projektet har initierats av IVA och Nutek och genomförts som ett gränsöverskridande samarbetsprojekt. Styrgruppens medlemmar speglar bredden i projektet.

Ambitionen med projektet har varit att öka kunskapen om näringslivets strukturomvandling och vilka faktorer som påverkar företags långsiktiga konkurrenskraft.

I arbetet har ingått att analysera och beskriva näringslivets utveckling och identifiera viktiga framtidsfrågor. I arbetet har fem viktiga trender identifierats som präglar näringslivets utveckling:

- det sker en internationalisering av näringslivet på bred front i alla branscher
- produktivitet och tillväxt är högre i de delar där näringslivet är internationellt verksamt
- den sysselsättningskapande kraften är låg, även i de växande tjänstenäringarna
- tjänstefiering och varumärkesorientering av hela näringslivet
- en stark ”organisk” omvandling av näringslivet i alla branscher

Dessa fem trender ger i sin tur upphov till sex tydliga utmaningar som Sverige står inför:

- ta tillvara tjänsternas sysselsättningskapande kraft
- stärk de små företagens utvecklingsförmåga
- glöm inte bort de etablerade företagens betydelse för den ekonomiska tillväxten
- minska ”entreprenörsskapsgapet” dvs skillnaden mellan att vilja starta företag och att faktiskt försörja sig som företagare
- kompetens en central framtidsfråga
- förbered alla delar av ekonomin för ett ökat konkurrenstryck

Projektet har landat i nio förslag. De riktar sig till den svenska politiska scenen, och har implikationer på näringslivets utveckling internationellt. Förslagen är sammankopplade med varandra och utgör på så sätt en helhet, men är inte rangordnade sinsemellan. De syftar alla till att främja näringslivets utveckling.

Förslagen som gruppen har identifierat är viktiga och behöver utvecklas och vara föremål för omfattande satsningar för att stärka näringslivets konkurrenskraft. Det innebär inte att varje enskild medlem i gruppen till fullo håller med om varje enskild formulering i rapporten eller till exempel anser att varje förslag har gått tillräckligt långt.

Förslag

Öka satsningarna på det livslånga lärandet

Det behöver göras ytterligare och kraftfulla satsningar på kompetensutvecklingen i Sverige. Kompetensutvecklingen bör i större utsträckning rikta sig till och anpassas till näringslivets framtida och inte minst internationella behov. För att så ska ske krävs ett tydligare samspel och arbetsdelning mellan aktörerna inom ”utbildningsinfrastrukturen”. Kvaliteten i yrkesutbildningarna och den högre utbildningen behöver också stärkas. Slutligen bör parterna på arbetsmarknaden samlas i syfte att utveckla ett system för ”individuell kompetensutveckling” som tar hänsyn till både näringslivets och individens behov.

Förslag

Öka de statliga civila satsningarna på forskning till minst 1 procent av BNP och ge incitament för högskolorna att driva entreprenörskap

I förhållande till framtida konkurrens och krav på kritisk massa inom olika områden är de resurser

som satsas på forskning i Sverige för små. Därför behöver statens satsningar på civil forskning snarast öka till tidigare fastställda mål om 1 procent av BNP och på sikt betydligt mera. Satsningar bör bland annat göras inom IT och telekom, fordons-teknik, medicin och life science, vård, energi- och miljö, skog och material, men även fakultetsanslagen bör förstärkas. Resurserna bör också satsas på att göra små och medelstora företag mer aktiva i forsknings- och utvecklingsverksamheten och att forskningen görs tillgänglig för dessa företag. Satsa även på utveckling och användning av tjänster och andra gränsöverskridande kunskapsområden. Koppla de svenska satsningarna, och de svenska aktörerna, hårdare till de europeiska forskningsmedlen. Utveckla forskningsverktygen för att skapa mera ”market pull” i forskningssystemet. Det kan ske genom en större ekonomisk frihet och genom att universiteten får en mer självständig och mer aktiv roll som aktörer i innovationssystemet.

Förslag

Främja tillväxt och sysselsättning inom personalintensiva tjänster

Möjliggör för tjänsteverksamheter, till exempel detaljhandel, restaurang och turism att växa. För att så ska ske behöver regelverken som hindrar dessa företag från att växa i samma omfattning som liknande näringar i andra länder ses över. Det gäller till exempel möjlighet till arbetstid anpassad efter kund och verksamhetsbehov. Även tillämpning av regler och tillsynskontroll från myndigheter behöver ses över, till exempel den kommunala planprocessen. I dag finns strategiprogram för olika industrisektorer framtagna i samarbete mellan politik och näringsliv. Motsvarande insatser behöver även utvecklas för tjänsteproduktion i övrigt. Detta måste ses som ett första steg för att klara framtida internationell konkurrenskraft.

Förslag

Öka möjligheterna för entreprenörskap inom vård och omsorg

Hälso- och sjukvård handlar först och främst om att leverera välfärd till medborgarna. Därför är det särskilt viktigt att kunna öka produktiviteten och kostnadseffektiviteten. Med flera utövare och hu-

vudmän än det offentliga, finns det chans till ökade effektivitetsvinster. Dessa effektivitetsvinster kan samhället välja att ta ut som kostnadsbesparingar eller använda för att finansiera ytterligare välfärd. Även om vård och omsorg i dag inte är en marknad lik andra, finns det ändå en stor utvecklingspotential samhället måste använda sig av. Vi tror att det bäst görs genom att sektorns regler ses över, så att medborgarna fortsatt kan lita på det offentligas ansvar samtidigt som fler aktörers kreativitet och kunskaper nyttjas.

Förslag

Underlätta tjänstebranschernas internationalisering

Svensk tillväxt hänger nära samman med svenska företags förmåga att konkurrera och att expandera i utlandet. Det gäller naturligtvis hela näringslivet, men just nu är det angeläget att speciellt lyfta fram tjänstenäringarnas internationalisering. Sverige har ett antal tjänstenärings- och världsledande kompetens, speciellt inom ”vård och omsorg”, ”kunskapsförmedling”, ”konsulting” och ”personalintensiva tjänster”, men där internationaliseringsgraden är låg. Det är viktigt att dessa nya och växande tjänstebranscher konkurrensutsätts och internationaliseras tidigt under sin utvecklingsbana. I annat fall riskerar de att bli utkonkurrerade av aktörer från andra länder. För att internationaliseringen ska ta fart behöver ett antal regelområden hanteras. Det gäller inte minst tjänstedirektivet som diskuterats inom EU. Regeringen bör verka för att öka konkurrensen på tjänstemarknaderna. Arbetet med Bolognaprocessen, en harmonisering av delar av kunskapsförmedlingssektorn inom EU, är ett annat område. Detta är en viktig förutsättning som ökar rörligheten bland studenter.

Förslag

Se över skattesystemet

Det behövs en samlad översyn av skattesystemet så att det bildar en bra bas för framtidens näringsliv, är internationellt konkurrenskraftigt och har möjligheter att finansiera välfärden. Internationaliseringen innebär att det ställs nya krav på skattesystemet.

Förslag

Företräda ökad rörlighet med individuell trygghet, trygghet i förändring

Arbetsmarknadens parter bör stimulera omställning på arbetsmarknaden. Parterna bör enas om lösningar i Sverige där ökad flexibilitet på arbetsmarknaden införs, samtidigt som den individuella tryggheten ökas. Utveckla lösningar samtidigt med till exempel ökade satsningar på kompetensutveckling. Det är i första hand i svenska småföretag riskvilligheten att anställa behöver stimuleras.

Förslag

Säkerställ en modern långsiktig energiförsörjning

En viktig åtgärd för att utveckla konkurrenskraftiga villkor i näringslivet är att säkerställa en långsiktig energiförsörjning. Sverige behöver en långsiktig energipolitik av flera skäl men bland annat på grund av de stora kunskapsmässiga landvinningar som uppnåtts inom kärnkraft, solenergi, olja, kol och biobränslen. Därför bör industrin, kraftbolag, myndigheter, forskningsaktörer, intresseorganisationer och politiker samlas för att ta fram en sådan långsiktig energipolitisk överenskommelse för att trygga Sveriges energiförsörjning. Utmaningen handlar om att å ena sidan hantera dagens energioch miljöutmaningar å andra sidan att säkra rimliga priser för energi åt medborgare och näringsliv i Sverige. Konkurrensen på energiproducentmarknaden måste avregleras och stärkas. Överföringskapaciteten behöver också utvecklas både inom

Norden och mellan regioner i Europa. Systemet för utsläppsrätter måste samtidigt snarast förändras så att kostnaderna för detta inte marginalprissätter elen.

Förslag

Inrätta ett globaliseringsråd med uppgift att belysa och stärka näringslivets långsiktiga utvecklings- och konkurrensförmåga

Sverige står inför stora utmaningar och den internationella strukturomvandlingen ställer krav på en framsynt och väl förankrad näringspolitik. Ett konsekvent och långsiktigt tankearbete kring de utmaningar som Sverige står inför behöver göras. Ett internationellt utvecklingsråd skulle ge regeringen en värdefull plattform för att förankra näringspolitiken och ge råd i viktiga näringspolitiska frågor. I rådet bör ingå representanter för politiska beslutsfattare, företag, fackföreningar samt utbildnings- och forskningssektorn. Rådet bör ges i uppdrag att analysera och tolka avregleringarnas betydelse och andra viktiga internationella trender, samt ge förslag på åtgärder som bör genomföras för att stärka näringslivets förändringsförmåga och förutsättningarna för nya näringar att växa fram.

Hur vi har resonerat för att komma fram till dessa förslag berättas i rapporten.

MÖJLIGHETERNAS TID

Vi lever i möjligheternas tid. Näringslivet i Sverige har i flera stycken utvecklats starkt de senaste decennierna. Med internationella mått mätt har många näringar varit mycket framgångsrika. Det har bland annat att göra med skickligt agerande, innovationskraft, kloka politiska beslut, förmåga att utveckla marknader, lite tur och förmåga att ställa om.

Samtidigt lever vi i förändringens tider. Världen har förändrats och fortsätter att förändras. I Sverige ser vi stora sysselsättningsförändringar, ett arbetsliv i omvandling, ökad produktivitet, stort nyföretagande, omstruktureringar och ökad konkurrens. Inte minst ser vi en ökad internationalisering av nästan hela näringslivet. Det handlar kort och gott om strukturomvandlingar. Situationen kan sammanfattas som stora förändringar – i många dimensioner.

Det finns en stor potential i att tänka nytt, och i vissa fall också tänka om. Gamla recept kan vinna på att omprövas. Vissa gamla recept gäller fortfarande. Andra gäller inte. Och nya kan behöva utvecklas. Lyckas det är möjligheterna för näringslivet, men också för Sverige, stora.

Den här texten har tagit dessa principer som utgångspunkt. Fokus är näringslivet i Sverige som helhet. Det innebär dock inte alls att endast det som sker i Sverige kan utgöra det enda området som analyseras. Det vore konstigt om så vore fallet, inte minst eftersom företagen är i blickfånget.

Projektet "Framtidens näringsliv"

Projektet "Framtidens näringsliv" har haft till syfte att besvara tre frågor:

- Vad har hänt i näringslivet i Sverige de senaste decennierna och hur ser det ut i dag?
- Vad kan hända framöver?
- Vad behöver göras för att utveckla näringslivet vidare?

Det är av vikt att skapa konkurrenskraft i ett inter-

nationellt perspektiv. Detta bidrar till utveckling, ökning av sysselsättningen och tillväxt. En annan huvudfråga är varifrån de nya jobben ska komma och hur det ska gå till.

I dag vet vi en hel del om vad som har skett med näringslivet det senaste decenniet, hur det ser ut i dag och vad som kan komma att ske det kommande decenniet. Vi vet däremot inte allt om framtiden. Det är en omöjlighet. Framtiden är ju dessutom påtagligt beroende av hur vi agerar nu och framåt, utifrån vår kunskap om vad som spelar roll för framtiden. Vi har förslag på vad som kan vara värt att göra för att bättre möta framtiden.

I flera fall hänvisas i texten till andra källor för den som är intresserad av fördjupning.

Några begränsningar

Projektet "Framtidens Näringsliv" vilar på ett omfattande analys-, scenario- och intervjuarbete (se bilaga 1). Ambitionen har varit att öka kunskapen om näringslivets förändring och hur detta påverkar företags framtida utveckling. Det innebär att företaget, eller den enskilda produktionsenheten, har varit studiens huvudsakliga analysobjekt. Med en sådan utgångspunkt har naturligtvis inte alla aspekter som är viktiga att förstå för ekonomisk tillväxt kunnat beaktas.

Kvalitativa aspekter som arbetslivets förändring, till exempel arbetsdelning och arbetsbelastning, har inte ingått i analysarbetet. Inte heller traditionell nationalekonomisk analys, till exempel finanspolitik eller penningpolitik, ingår i projektet. Projektet har i stället medvetet lagt sig mellan dessa två nivåer, eftersom så få ekonomiska analyser har tagit utgångspunkt i företaget som den naturliga analysnivån.

Det finns också en begränsning i den tidshorisont som används. De tidsserier som används sträcker sig bakåt tio till femton år. Strukturella förändringar sker långsamt och måste studeras i

sådana tidsperspektiv. Det har samtidigt varit svårt att nyttja längre tidsstudier än så eftersom offentlig statistik omklassificeras löpande och omöjliggör vissa typer av studier.¹ Av snarlika skäl har det varit nödvändigt att bortse från den utveckling som skett det senaste året. Det är ofta långa tidsfördröjningar innan statistik, framför allt tillförlitlig sådan, finns tillgänglig för bearbetning.

Ett nytt sätt att se på näringslivets utveckling

I projektet framtidens näringsliv har en ny ”skärning” av näringslivet tagits fram. Klassificeringen som ligger till grund för sektorsuppdelningen är framtagen för att kunna analysera helheten och centrala strukturförändringar som sker av näringslivet i Sverige. Kategoriseringen bygger därför på att dels fånga in all sysselsättning i landet, därmed bland annat den offentliga sektorn och ett antal tjänsteområden, dels på att verksamheter grupperas utefter att de genomgår snarlika utvecklingsförlopp. Uppdelningen bygger på en nedbrytning av SCBs näringsstatistik på så kallad ”femställig SNI-nivå” och därefter gruppering utefter här berörda sektorer. Exempel på hur verksamheter har grupperats presenteras nedan.

Tabell 1. Exempel på företag i respektive sektor

Beteckning	Exempel på företag
Råvaru- och kapitalintensiv Industri	Boliden, SSAB, SCA, Arla Foods, Daifgårds
Teknikföretag	Scania, Ericsson, Volvo, Munthers, Flextronics, Cabseal
Life science	Astra, Biotage, Gambre, Getinge
Byggindustri	Skanska, NCC, Peab, Westbergs Bygg
Handel	Axfood, HM, Lidl, Lindex, Bokus
Infrastruktur tjänster	TeliaSonera, SAS, Swedbank, Vattenfall, Song
Personalintensiva tjänster	Securitas, Proffice, McDonalds, Scandic, ISS
Kunskapsförmedling	Chalmers, EF Education, Växjö Grundscola
Vård och omsorg	Danderyds Sjukhus, Capio, Vårdcentraler, Assistentia
Konsulting	Semcon, Ogilvy, Ramböll, McKinsey
Myndigheter och organisationer	Nutek, IVA, Banverket, GIF Sundsvall, Försvaret, Röda Korset

¹ Hur projektet har behandlat statistik, SNI-koder etcetera, finns behandlat i olika promemorior.

I flera fall överensstämmer klassificeringen med traditionella branschindelningar. Det gäller till exempel ”byggindustri” och ”handel”. I andra fall har samlingsbegrepp för vissa kända branschindelningar använts. Ett exempel på detta är att arieella näringar har sammanförts med traditionella basnäringar som skogs- och stålindustrin under rubriken

”råvaru- och processindustri”. Denna sektor utgörs av företag som dels är beroende av en viss typ av råvara, dels är beroende av tunga investeringar.

En gemensam faktor för företagen inom kategorin ”teknikföretag” är den ständiga teknikutvecklingen. Inom sektorn finns företag som tidigare ibland betecknades som delar av verkstadsindustrin. I dag är inte begreppet verkstadsindustri lika användbart även om produktionsfrågor är viktiga för många av företagen i denna sektor.

Inom ”medicin och life science” sammanförs den traditionella läkemedelsindustrin med medicinsk teknik och bioteknikföretag. Här finner vi forskningsintensiva verksamheter som dessutom är mycket globala till sin karaktär.

Telekomsektorn återfinns i två olika kategorier och illustrerar på så sätt att indelningen i vissa fall skär över branschbegrepp. Teleoperatörer återfinns tillsammans med bland annat energibolag och flygbolag under rubriken ”infrastruktur tjänster”. Här återfinns verksamheter som genomgått omfattande avreglering till exempel banksektorn. Leverantörer av teleutrustning, där man normalt skulle placera ett företag som Ericsson, återfinns i stället i kategorin ”teknikföretag”. Detta illustrerar också att uppdelningen inte kan beskrivas som en ”branschindelning” med allt vad det normalt innebär (gemensamma produktområden/kunder/konkurrensbild etcetra).

Ett exempel på begrepp som inte är allmänt förekommande är sektorn ”personalintensiva tjänster”. Sektorn utgörs av till exempel städföretag, personaluthyrningsföretag, väktarföretag, restauranger och hotell. Det handlar om företag som ofta arbetar med standardiserade tjänstekoncept och som kan vara mycket stora i antalet anställda.

”Konsulting” används som branschbegrepp för IT-konsulter, reklambyråer, ingenjörbyråer, managementkonsulter och revisorer.

Inom sektorn för ”kunskapsförmedling” återfinns grundskolans personal och anställda inom universitet och högskolor. Här återfinns också enskilda utbildningsföretag. Individer här kan vara offentliganställda, till exempel anställda av enskilda kommuner eller av staten. De kan också vara anställda av stiftelser, kooperativ eller privata företag.

På ett snarlikt sätt återfinns inom sektorn för ”vård och omsorg” offentliga såväl som privata arbetsgivare. Inom denna sektor finns anställda inom enskilda vårdcentraler och hem för äldreomsorg samt landstingsägda sjukhus och privata vårdföretag.

Slutligen finns en sektor som betecknas som ”myndigheter och organisationer”. Inom denna sektor återfinns myndigheter och verk, ideella organisationer och föreningar av olika slag. Här finns även verksamheter som inte kunnat placeras in i

någon annan kategori, till exempel för att den kan vara hemligstämplad.

Alla indelningsgrunder, även denna, har brister. Här fångas till exempel inte klustersamband, affärsrelationer eller hur högteknologiska och tjänsteinriktade många teknikföretag av i dag är. Det viktiga med denna indelningsgrund är dock att den tydliggör många tidigare mindre väl analyserade strukturella utvecklingsmönster i näringslivet. Indelningen är på så vis ett komplement till rådande näringsstatistik men utesluter inte alls behovet av existerande klassificeringar.

NÄRINGSLIVET I SVERIGE, IGÅR OCH IDAG

Kort sammanfattning:

Tillståndet hos svenska företag är gott. Svenska företag är internationellt konkurrenskraftiga, har en hög produktivitet och en hög tillväxt. Samtidigt är globaliseringen omfattande. Många företag köps och säljs på internationella marknader, vilket gör att allt fler i Sverige arbetar i globalt verksamma företag. Speciellt i internationellt konkurrensutsatta branscher som ”teknikföretag” och ”medicin och life science” är tillväxt och produktivitet hög. För nationellt orienterade branscher som ”byggindustri” och ”personalintensiva tjänster”, är tillväxt och produktivitet lägre.

Det är också tydligt att en ny utvecklingslogik påverkar näringslivets utveckling, då mycket av sysselsättningstillväxten sker i tjänstebanscher. Speciellt är utvecklingen positiv i ”kunskapsförmedling”, ”konsulting” och ”personalintensiva tjänster”. Till det kommer också att många tillverkningsföretag allt mer ser sig som tjänsteföretag. Trots det är sysselsättningsutvecklingen i svenska tjänstebanscher svag i jämförelse med andra länder. Inte i någon tjänstebanscher tillhör Sverige, i jämförelse med 14 andra länder, de fem bästa då det gäller sysselsättningsutveckling.

Tillväxten i svenskt näringsliv är fortfarande förknippad med de mogna och äldre företagens utveckling. Det syns tydligt både på branschnivå och när företag i olika storleksklasser analyseras. Utvecklingen i nya företag och i små och medelstora företag är sämre. Det tyder på att

företagsklimatet i Sverige är bättre på att stödja etablerade strukturers utveckling snarare än dynamik i framväxande branscher och i små och medelstora företag. Framför allt upplever allt fler små företag att regler och myndighetskrav i ökad omfattning hindrar deras tillväxt.

Dynamiken bland svenska företag är stor. Det syns i att nyföretagandet ökar och att allt fler individer kan tänka sig att starta företag. Det finns också ett positivt samband mellan tillkomst och nedläggning av arbetsställen. I nya framväxande branscher finns en omfattande turbulens och omskapande av företag. Detta är tydligast inom ”konsulting” och ”personalintensiva tjänster”. Dock återstår att minska gapet mellan människors vilja att starta företag och deras förmåga att faktiskt försörja sig som företagare. Andelen som faktiskt försörjer sig som företagare i Sverige har sedan 1995 minskat.

Den empiriska analysen av svenska företag visar att det finns tre tydliga utmaningar för Sverige:

- Sverige har inte fullt ut släppt lös tjänstesamhällets sysselsättningsskapande kraft.
- Nya företag samt små och medelstora företag utvecklas svagast i Sverige, vilket gör att Sverige fortsatt är beroende av de äldre och mogna branschernas tillväxt.
- Trots ökat nyföretagande behöver incitamenten öka för att individer också ska välja att utveckla företag och försörja sig som företagare.

I detta kapitel analyseras de senaste 15 årens utveckling bland svenska företag. Kapitlet är en sammanfattning av ett antal arbeten som utförts inom ramen för projektet ”Framtidens Näringsliv”. Dessa analyser har presenterats i form av faktablad och olika underlagsrapporter, som alla kan läsas var för sig.

Totalt sett har i projektet stora resurser lagts på att försöka förstå och beskriva den pågående strukturomvandlingen bland svenska företag. Det har bedömts viktigt då det i stor utsträckning saknas mer initierade beskrivningar av detta. Frågan om näringslivets utveckling har under senare år haft en undanskymd roll i den tillväxtpolitiska debatten.

För projektets del har också en gedigen kunskapsbas att stå på varit viktig för diskussionen om framtida utmaningar och vilka åtgärder som behöver genomföras. Vi kan inte hävda att den bild som presenteras i rapporten är den enda möjliga bilden eller att den är fullständig. Men den har gett projektet en gemensam grund att stå på och kommunicera kring. Förhoppningsvis kommer frågan om näringslivets utveckling att uppmärksammas mer i framtiden.

Nedan sammanfattas kort några av de trender som blivit uppenbara när vi studerat vad som hänt i svenskt näringsliv de senaste femton åren. De frågor som analyseras är internationalisering, ägande, ekonomisk tillväxt, produktivitet, sysselsättningsförändringar och nyföretagande.

Globalisering och internationalisering av nästan hela näringslivet

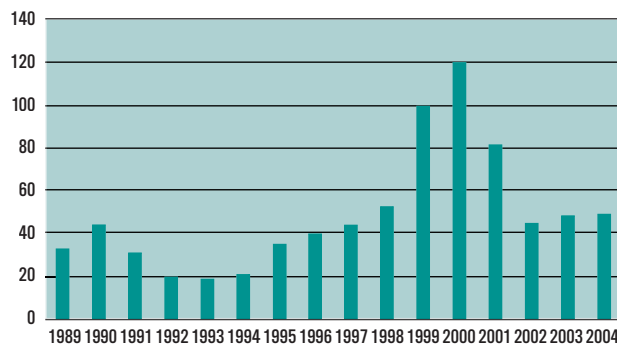
En trend som är tydlig när vi studerar de senaste femton åren är att näringslivet fortsatt att internationaliseras. Det är i dag svårt att tänka sig företag i Sverige som inte på något sätt, antingen ägarmänsigt eller i kund- och leverantörsrelationer, är beroende av utlandet. Internationaliseringen innebär stora möjligheter för Sverige, men är samtidigt en restriktion som måste beaktas när en nationell politik för företagande formuleras. Speciellt viktigt är det att tänka långsiktigt då det gäller de branscher som i dag i hög grad är nationella.

Hur ser då de internationella beroendena ut? Något som är uppenbart är att svenskägda koncer-

ner expanderat kraftigt utomlands de senaste femton åren. År 1990 hade de svenskägda koncernerna ungefär 590 000 anställda utomlands och 710 000 anställda i Sverige. År 2003 var förhållandet det omvända. Då hade antalet anställda utomlands ökat till 950 000 medan antalet anställda i Sverige hade minskat till 500 000. Flest anställda hade koncernerna i USA. Där fanns fler anställda än i de nordiska länderna tillsammans.

Samtidigt pågår också en motsvarande trend riktad mot företag i Sverige, då allt fler företag i Sverige blir utlandsägda. År 1990 fanns det drygt 2 500 utlandsägda företag i Sverige. År 2004 hade antalet ökat till 9 900. De sysselsatte cirka 545 000 i Sverige år 2004, jämfört med endast 204 000 år 1990.

Figur 1. Antal svenska företagsuppköp i utlandet år 1989-2004

Källa: Thomson

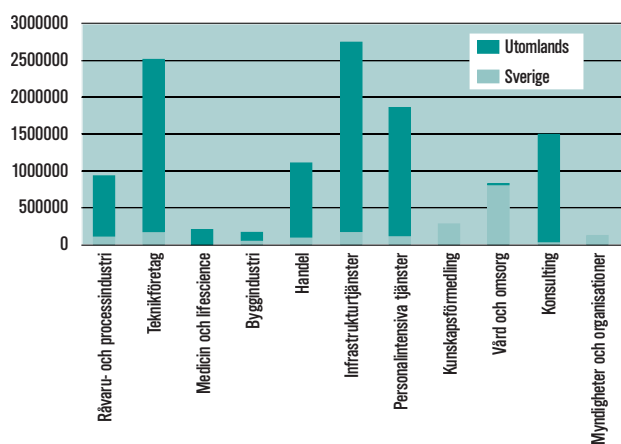
Det är också så att takten i denna integrering av företag ökar över tiden. Dels blir det allt vanligare att svenska företag köper upp företag i utlandet. I början av perioden 1989-2004 ägde runt 29 uppköp rum per år. I slutet av perioden var antalet 69 stycken. Dels ökar utländska företags intresse av att köpa upp svenska företag över tiden. De första åren i perioden 1989-2004 ägde cirka 30 uppköp rum per år, jämfört med 54 de sista åren i perioden.

Ser vi till företagsuppköpen är de mer koncentrerade till vissa av näringslivets branscher. Det är särskilt företag tillhörande ”råvaru- och processindustrin”, ”teknikföretag”, ”infrastruktur tjänster” samt ”konsulting”. Cirka 80 procent av de uppköpta företagen i utlandet och 77 procent av de uppköpta företagen i Sverige tillhör någon av dessa branscher. Dessa branscher är i hög grad in-

ternationellt integrerade, och påverkas av relativa styrkeförändringar i det nationella näringslivsklimatet.

Den svagaste internationella integrationen uppvisar företag inom branscherna ”vård och omsorg” och ”byggindustri”. Inom dessa branscher sker få företagsuppköp över nationsgränsen. Orsaken till detta kan förklaras av att de verkar i svagt konkurrensutsatta branscher (”byggindustri”), och verkar i nya branscher (”vård och omsorg”). Det starka internationella beroendet kan också ses om vi studerar de största arbetsgivarna i Sverige. De största arbetsgivarna i Sverige utgörs i många fall av stora, internationella företag. Under 2004 hade de 1 000 största arbetsgivarna i Sverige ungefär 2 miljoner anställda i Sverige och 10 miljoner anställda utomlands. Hos företagen fanns det alltså fem anställda utomlands för varje anställd i Sverige.

Figur 2. De 1000 största arbetsgivarnas anställda i Sverige och utomlands år 2004

Källa: SCB samt arbetsgivarnas hemsidor.

Även här finns det betydande skillnader mellan olika branscher. Arbetsgivarna inom ”konsulting” utmärker sig i statistiken, då det för varje anställd i Sverige finns 30 anställda utomlands. För ”personalintensiva tjänster” är siffran 15. För arbetsgivarna inom ”infrastruktur tjänster” och ”teknikföretag” är siffran 14 respektive 13. Arbetsgivarna inom ”byggindustri” hade jämförelsevis få anställda utomlands. För varje anställd i Sverige fanns det 1,5 anställda utomlands. Branscher med lägre siffra än ”byggindustri” var ”vård och omsorg”,

”kunskapsförmedling” samt ”myndigheter och organisationer”.

Internationaliseringen av näringslivet påverkar alla näringslivets branscher. Men än så länge är tjänstebanscher ”handel”, ”kunskapsförmedling” och ”vård och omsorg” nationella. Även ”byggindustri” är mer nationell. Dessa tjänstebanscher kommer troligtvis att öppnas mer mot omvärlden de närmaste åren. Tjänstedirektivet, som visserligen utesluter bland annat bemanningsföretag, privata säkerhetstjänster hälso- och sjukvård, öppnar för ökad handel med såväl tjänster som tjänsteföretag i Europa.

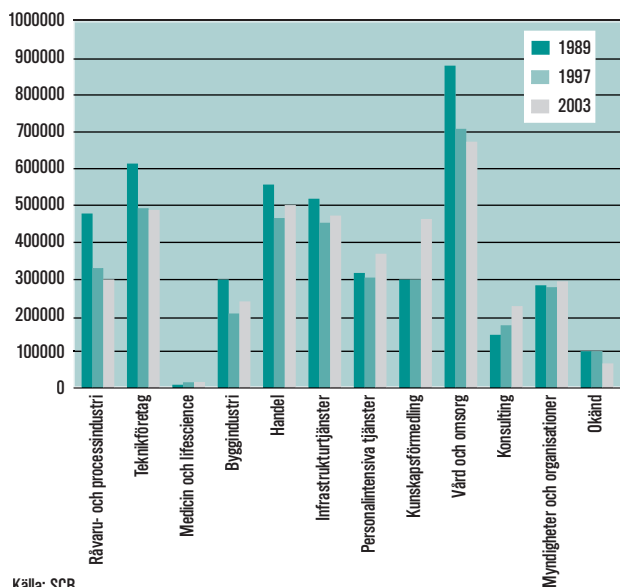
Internationaliseringen av de branscher som i dag är nationella kan komma att få olika effekter beroende på om integreringen görs tidigt och medvetet eller om den sker sent och oplanerat. För mogna branscher som ”byggindustri” handlar det om att förbereda sig för en betydande kostnadspress som utmanar traditionell affärslogik. Det är viktigt att detta görs tidigt så att onödigt utslagning av företag kan undvikas. För nya och växande branscher som ”vård och omsorg” och ”kunskapsförmedling” handlar det om att få en chans att verka på en nationell marknad för att utveckla affärskoncept och tjänster. Om detta möjliggörs kommer dessa företag att bli viktiga skapare av sysselsättning i Sverige då de i senare skeden av sin utveckling får förmåga att sälja produkter och tjänster på en växande internationell marknad.

Stora sysselsättningsförändringar som konsekvens av nya branschers utveckling

Strukturomvandlingen i näringslivet har medfört att efterfrågan på arbetskraft har ökat i en del branscher och minskat i andra. Ser vi till exempel till sysselsättningsförändringarna det senaste decenniet kan vi observera att nästan varje sektor sysselsättningsmässigt har förändrats i storlek motsvarande 50- och 70-talets textil- och varvskris. Detta är något naturligt som en del i ett föränderligt näringsliv. Det visar att nyföretagande, utslagning av företag, innovationskraft, efterfrågan och produktivitetsutveckling över tid skapar olika förutsättningar för både jobbskapande och ekonomisk tillväxt. På sikt påverkar detta både arbetslivets organisering och de typer av yrken som kommer att finnas.

Vad är det då som växer respektive inte växer då vi studerar förändringar i sysselsättningsmönster i olika branscher? Det första som kan konstateras är att sysselsättningsutvecklingen under perioden 1989 – 2003 varit svag. Totalt minskade antalet sysselsatta med 380 000 personer mellan dessa år. Det är en minskning med nio procent under perioden. Detta trots att antalet personer i arbetsför ålder ökade med sex procent, från 5,4 till 5,7 miljoner individer. Den största minskningen skedde mellan 1989 och 1993 då 700 000 arbetstillfällen försvann. Efter 1993 har antalet sysselsatta utvecklats positivt och ökat med cirka 350 000. Totalt sett har dock perioden visat på att den jobbskapande kraften i näringslivet varit svag.

Figur 3. Stora förändringar i sysselsättningen.
Antal sysselsatta per bransch 1989, 1997 och 2003

Källa: SCB.

Det andra vi kan konstatera är att antalet sysselsatta skiljer sig åt och att den jobbskapande kraften varierar mellan olika branscher. Flest sysselsatta återfinns i "vård och omsorg", där nästan 700 000 arbetar. Samtidigt är det en av de branscher som minskat mest under perioden. Om justering görs för en omklassificering av barnomsorgsverksamheten år 2002 har cirka 100 000 anställda lämnat "vård och omsorg". Andra branscher med en stor minskning av antalet anställda är "råvaru- och processindustri" samt "teknikföretag". Under pe-

rioden har 170 000 respektive 120 000 personer lämnat dessa branscher.

En del av de individer som lämnat en krympande bransch har i stället fått sysselsättning inom någon annan bransch. Den snabbaste sysselsättningsstillväxten procentuellt uppvisar "medicin och life science". Under perioden har antalet sysselsatta nästan fördubblats. Branschens betydelse för den totala sysselsättningen i landet som helhet är förvisso relativt liten, då enbart 0,5 procent av den sysselsatta befolkningen återfinns i branschen. Samtidigt står till exempel läkemedelsbranschen för 30 procent av alla forskarutbildade i näringslivets FoU och genererar 20 procent av Sveriges nettoexport. Det illustrerar tydligt att sysselsättningskurvor inte ensamma räcker för att förstå en sektors betydelse för landet som helhet. En annan bransch som expanderat kraftigt är "kunskapsförmedling", som vuxit från att vara den åttonde största branschen till femte största. Likaså har antalet sysselsatta inom "konsulting" och "personalintensiva tjänster" ökat mellan 1989 och 2003.

Det förändrade sysselsättningsmönstret visar att näringslivet i Sverige förändras. En viktig förändring är "tjänstefieringen" av arbetslivet. Av de som arbetade under 2003 var ungefär 75 procent sysselsatta inom tjänste- eller servicenäringsarna. Motsvarande andel 1989 var 69 procent. Om vi dessutom lägger till det faktum att "råvaru- och processindustri" samt "teknikföretag" i allt högre grad försöker koppla produktionen av produkter och varor till tjänster, gör detta att "tjänstefieringen" av arbetslivet blivit i det närmsta total. Förmågan att skapa ett mervärde via olika former av tjänster och service är viktig för Sveriges ekonomiska tillväxt och för den framtida sysselsättningen. Detta faktum utmanar vår traditionella syn på både arbetsliv och ekonomisk politik.

Sverige har en svag sysselsättningsutveckling inom tjänstesektorn jämfört med andra länder

Sverige uppvisar, den goda sysselsättningsutvecklingen inom tjänstesektorerna till trots, en svag utveckling då vi jämför dessa branscher med andra länder. Nedan görs en jämförelse med ett urval av andra länder – Irland, USA, Nederländerna, Kanada, Italien, Frankrike, Spanien, Norge, Storbritannien, Danmark, Japan, Portugal, Tyskland och

Finland – när det gäller sysselsättningsutvecklingen under perioden 1988 – 2002.

Den bild som framträder är entydig. Sverige har inte riktigt hängt med i utvecklingen som skett i andra länder då det gäller att skapa nya arbetstillfällen. I fyra av tio branscher, där en jämförelse varit möjlig att genomföra, hamnar utvecklingen i Sverige på sista plats jämfört med fjorton andra länder. Det gäller branscherna ”personalintensiva tjänster”, ”kunskapsförmedling”, ”vård och omsorg” samt ”myndigheter och organisationer”. I övriga branscher är utvecklingen också svag, och i en av de snabbast växande branscherna i Sverige ”konsulting”, hamnar Sverige på en åttonde plats.

Tabell 2. Sverige jämfört med 14 andra länder med avseende på sysselsättningsutvecklingen i olika branscher.

Bransch	Sveriges rang i jämförelse med 14 länder	De tre länder där sysselsättningen växer snabbast alternativt minskar minst inom respektive bransch
Råvaru- och processindustri	13	Irland, USA och Nederländerna
Teknikföretag	11	Irland, Spanien och Kanada
Byggindustri	13	Irland, Spanien och Portugal
Handel	14	Irland, Nederländerna och Portugal
Infrastruktur tjänster	11	Irland, Nederländerna och Kanada
Personalintensiva tjänster	15	Irland, Tyskland och Frankrike
Kunskapsförmedling	15	Irland, Spanien och Portugal
Vård och omsorg	15	Irland, Tyskland och Spanien
Konsulting	8	Portugal, Irland och Tyskland
Myndigheter och organisationer	15	Irland, Spanien och Portugal

Anmärkning: Uppgift saknas för branschen ”medicin och life science”¹

Källa: Nutek/IVA Framtidens näringsliv.

Hög tillväxt präglar utvecklingen i svenskt näringsliv med några undantag

Den svenska tillväxten är mycket god i ett internationellt perspektiv. Under 2000-talet har tillväxttakten varit högre i Sverige än för genomsnittet för EU15. År 2004 ökade bruttonationalprodukten, BNP, med hela 3,7 procent. Den första sammanställningen för 2005 visar att BNP ökade med 2,7 procent jämfört med 2004. Blickar man tillbaka femton år visar det sig att tillväxten i svensk ekonomi har varit god, med undantag för åren 1991 till 1993. Den högsta tillväxten ägde rum åren 1999 och 2000 då BNP ökade med 4,5 respektive 4,3 procent. Därefter sjönk tillväxten men är nu åter hög.

Den goda tillväxten återspeglas i de flesta av näringslivets branscher. I figur 3 visas förädlings-

värdet i branscherna år 1994 till 2003. Vissa branscher hade en särskilt god tillväxt, som ”medicin och life science” och ”teknikföretag”. Förädlingsvärdet steg med 150 procent för ”medicin och life science” och med 106 procent för ”teknikföretag”. Det visar att i vissa internationellt konkurrensutsatta branscher har tillväxten varit stark.

Men även inhemskt orienterade branscher som ”vård och omsorg” och ”kunskapsförmedling”, som bedrevs i företagsform, hade en särskilt god tillväxt under perioden. Förädlingsvärdet steg med 81 procent för ”vård och omsorg” och med 74 procent för ”kunskapsförmedling”.

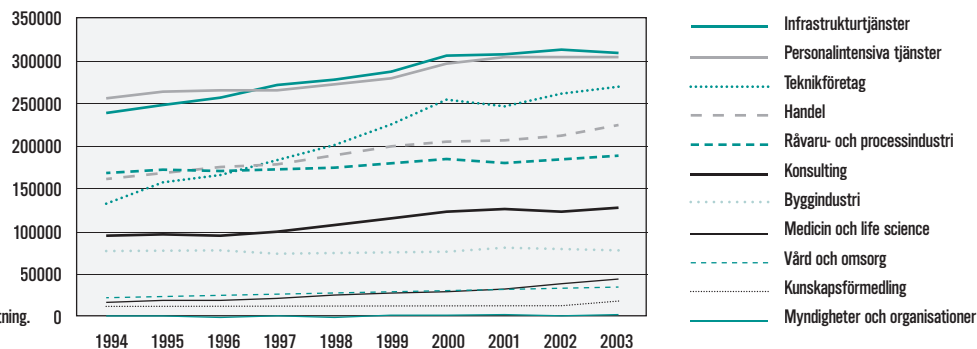
Klart sämst utveckling av alla branscher under perioden hade ”byggindustrin” som ökade förädlingsvärdet under perioden med 2 procent. Näst sämst utveckling hade ”råvaru- och processindustri”, där tillväxten i förädlingsvärdet 1994–2005 stannade på 13 procent. Även branschen ”personalintensiva tjänster” hade en medioker utveckling med en ökning av förädlingsvärdet på 18 procent under perioden.

Övriga branscher, ”handel”, ”konsulting” och ”infrastruktur tjänster”, utvecklades mer stabilt med en ökning av förädlingsvärdet på 39, 38 respektive 29 procent.

Ser vi till tillväxten uppstår lite olika mönster. Dels ser vi ett samband mellan internationellt verk samma branscher och graden av tillväxt. Ju mer internationell desto mer tillväxt uppvisar en bransch. Det är uppenbart då vi ser till utvecklingen bland ”teknikföretag” och företag inom ”medicin och life science”. Det finns också en bransch som avviker från detta mönster och det är ”råvaru- och processindustri”, vilket tyder på att internationalisering i sig inte automatiskt leder till tillväxt utan också till ökad konkurrens och prispress.

Dels ser vi att inhemskt verk samma företag inom vissa tjänstebanscher också uppvisar en hög tillväxt. Det gäller i första hand ”vård och omsorg” samt ”kunskapsförmedling”. Det är branscher som haft goda utvecklingsmöjligheter i Sverige. Det vi också ser är att utvecklingen varit svag i ”byggindustrin”. Det är en bransch som utmärker sig med en i jämförelse med andra branscher hög grad av inhemsk produktion i kombination med låg grad av konkurrens.

Figur 3. Förädlingsvärde i branscherna år 1994-2003 (mkr)

Källa: SCB Nationalräkenskaper. Nuteks bearbetning. (Siffrorna avser endast näringslivet)

Hög produktivitet inom flera delar av näringslivet

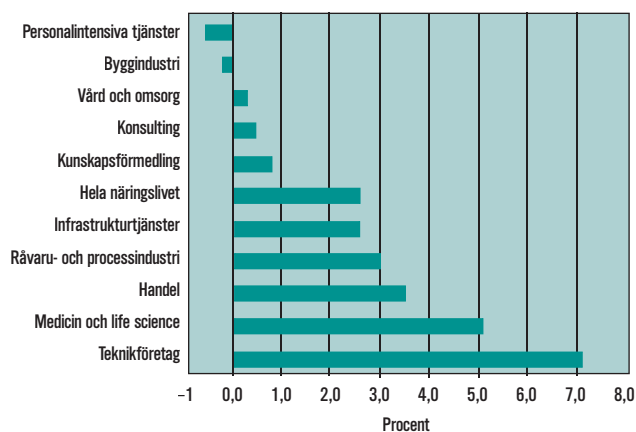
Tillväxten i näringslivet har varit hög. Till det kommer också en hög produktivitet, det vill säga en god förmåga att hantera kostnader i relation till intäkter. Det tyder på att en övergripande nivå finns en fungerande strukturomvandling av näringslivet, i det att konkurrenskraftiga företag och branscher växer, medan mindre konkurrenskraftiga företag och branscher krymper. Att produktivitetsutvecklingen ligger på en god nivå är en förutsättning för sysselsättning och tillväxt i dagens och framtidens näringsliv.

Det svenska näringslivet har haft en mycket stark produktivitetsutveckling sedan mitten av 1990-talet. Den genomsnittliga årliga tillväxttakten i arbetsproduktivitet var 2,6 procent mellan 1995 och 2003. Utvecklingen var positiv i alla branscher förutom "byggindustrin" och "personalintensiva tjänster". I figur 4 visas den genomsnittliga årliga arbetsproduktivitetsutvecklingen i branscherna 1995–2003.

Näringslivets goda produktivitetsutveckling beror till stor del på att många delar av näringslivet utsatts för allt högre konkurrens inte minst som en effekt av ett antal avregleringar av viktiga sektorer under 1990-talet. Även stora arbetsrationaliseringar, ökad matchning på arbetsmarknaden och naturligtvis den ökade teknikanvändningen, särskilt IT, har bidragit till den ökade produktiviteten.¹

¹ Att omstruktureringen fungerat så väl beror också på att arbetsmarknadens parter – via omställningsavtalen – gjort det möjligt att friställa personal samtidigt som de friställda getts nya möjligheter.

Figur 4. Genomsnittlig årlig produktivitetsutveckling 1995-2003*

Anmärkning: Arbetsproduktivitetsutvecklingen definieras som volymförändringen i förädlingsvärdet dividerat med förändringen i antal arbetade timmar.

Källa: SCB. Nuteks bearbetning

Särskilt god arbetsproduktivitetsutveckling hade branscherna "medicin och life science" och "teknikföretag", med en tillväxttakt på i genomsnitt 5,1 respektive 7,1 procent. Både "teknikföretag" och "medicin och life science" har i kombination med ökad produktivitet haft en god tillväxt. Även "handel" och "råvaru- och processindustri" hade en god produktivitetsutveckling under perioden 1994 och 2004. För "handel" skedde detta i kombination med en hög tillväxt, medan det för "råvaru- och processindustri" skedde samtidigt som tillväxten var låg. Det visar att man i "råvaru- och processindustri" varit duktiga på att hantera arbetskraftskostnaderna på en marknad som i övrigt utvecklats svagt.

Produktivitetsutvecklingen har däremot inte varit lika god i tjänstebranscherna ”konsulting”, ”kunskapsförmedling”, ”vård och omsorg” och ”personalintensiva tjänster”. Dessa branscher producerar till största delen för den inhemska marknaden och den internationella konkurrensen har varit begränsad. Det är troligen en bidragande orsak till att produktivitetsutvecklingen inte varit lika god som i övriga branscher. Vidare har dessa branscher haft en hög tillväxt, som kan ha varit svår att kombinera med en god produktivitetsutveckling.

Produktivitetsciffrorna för tjänstebranscherna kan dock vara lite missvisande eftersom det är svårt att mäta produktivitet i dessa branscher. Anledningen är brist på producentprisindex, vilket gör att löneindex i större utsträckning används vid beräkningarna. Att tillväxten i produktivitet i tjänstesektorerna är lägre är heller inte unikt för Sverige.²

Sambandet mellan utvecklingen i produktivitet och sysselsättning har inte varit entydigt. I industribranscherna ”råvaru- och processindustri” samt ”teknikföretag” med en negativ respektive mycket svag sysselsättningsutveckling har arbetsproduktivitetsutvecklingen varit positiv. Branscherna ”medicin och life science”, ”handel” och ”infrastruktur tjänster” har lyckats kombinera en stigande sysselsättning med en positiv produktivitetsutveckling. I tjänstebranscherna ”konsulting”, ”kunskapsförmedling” och ”personalintensiva tjänster”, där sysselsättningen har ökat mest, har produktivitetsutvecklingen varit sämre.

Det verkar i en del branscher vara svårt att upprätthålla en positiv arbetsproduktivitetsutveckling parallellt med en expansion. För många av företagen i tjänstebranscherna har kanske tillväxt och ökade marknadsandelar varit viktigare än en god produktivitetsutveckling. Det är långsiktigt nödvändigt att öka produktiviteten för att klara sysselsättningen. Hur en ökad internationell påverkan på tjänstebranscher som ”vård och omsorg” och ”kunskapsförmedling” skulle påverka produktivitetsutvecklingen är en viktig fråga att ställa.

² I en studie som utförts av Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) visar det sig att av de länder som studeras är det bara i Storbritannien och USA som tillväxten i arbetsproduktivitet inte är lägre i tjänstebranscherna än för näringslivet som helhet. Näringslivets tillstånd 2005, ITPS s. 66

Tillväxt sker i första hand i stora och mogna företag

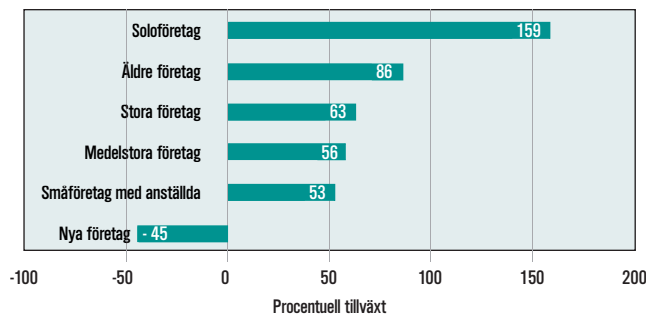
Som visats i de tidigare avsnitten är tillväxten och produktivitetsutvecklingen god i svenskt näringsliv. Framför allt branscherna ”teknikföretag”, ”medicin och life science” och ”handel” uppvisar en god utveckling för båda dessa valda parametrar. På samma sätt finns det vissa branscher med en sämre utveckling. Det gäller framför allt delar av tjänstebranscherna, i första hand ”personalintensiva tjänster” och ”byggindustri”.

Ett annat sätt att studera utvecklingen i näringslivet är att bryta ner de aggregerade ekonomiska data som finns på branschnivå till företagsnivå. Detta för att studera utvecklingen i olika storleksklasser av företag. Görs en sådan nedbrytning framträder en bild som kompletterar branschanalyserna.

Ser vi till de olika storleksklasserna har den klart bästa utvecklingen under de senaste åren ägt rum i svenska ”soloföretag”, det vill säga företag utan anställda. Där har förädlingsvärdet ökat med 159 procent under perioden 1995–2004. Utvecklingen har också varit bra i äldre företag (äldre än 10 år) samt i stora företag (fler än 249 anställda). Det är i dessa grupper av företag som utveckling, sett till förädlingsvärdet, varit som starkast.

Utvecklingen har varit klart sämst i nya företag (upp till tre år gamla företag), följt av småföretag med anställda (1–49 anställda) och medelstora företag (50–249 anställda). För de nya företagen har förädlingsvärdet totalt sett mellan 1995 till 2004 minskat med 45 procent.

Figur 5. Procentuell tillväxt i förädlingsvärdet i olika typer av företag mellan 1995-2004.

Källa: UC-Select. Bearbetning av svenska aktiebolags senaste årsredovisning (2004/2005).

Den tydliga tudelningen av utvecklingen mellan olika typer av företag visar att utvecklingen i Sverige bärs upp av de etablerade storföretagen, medan utvecklingen i mindre och medelstora företag är sämre. Den sämre utvecklingen bland nya och små och medelstora företag är på sikt inte bra vare sig för den ekonomiska eller sysselsättningsmässiga utvecklingen i Sverige. Det är i dessa delar som nyskapandet av arbetstillfällen är som starkast och framtida utvecklingsbranscher uppstår.

Analysen av tillväxt och produktivitet utveckling i olika branscher samt av olika typer av företag tyder på att den ekonomiska utvecklingen fortfarande i Sverige i stor utsträckning bärs upp av stora och mer etablerade företag. I dessa företag är omställningsförmågan stark, men den sysselsättningskapande kraften svag. Den starka utvecklingen bland svenska soloföretag, kommer inte på sikt att generera nya arbetstillfällen, då dessa till skillnad från enmansföretag i andra europeiska länder, drar sig för att anställa.³

Det framstår som troligt att det svenska samhället för tillfället är bättre rustat för att stödja och utveckla ett antal mogna och traditionella branscher, vilket är viktigt för den fortsatta ekonomiska utvecklingen i Sverige. Däremot framstår det svenska samhället som mindre framgångsrikt i att befrämja utvecklingen i nya företag samt i små och medelstora företag. Det senare bekräftas också i ett antal analyser av företagens syn på regelbördans utveckling i Sverige, där framför allt de små företagen upplever att lagar, myndighetsregler och tillståndskrav i allt högre grad hindrar deras fortsatta tillväxt. Mellan 2002 och 2005 har andelen som ser detta som ett hinder ökat från 35 till 43 procent. Speciellt upplevs utvecklingen som negativ bland småföretag med anställda. Detta område är ett större problem för svenska småföretag än tillgång på kapital och arbetskraft.⁴

Stor omvandling, men fortsatt ett stort "entreprenörskapsgap" i Sverige

En annan trend som är påtaglig är att omställningshastigheten är hög bland svenska företag. Det sker

³ NUTEK R 2005:01. Den första anställningen.

⁴ Företagens villkor och verklighet 2002 & 2005. SCB och Nutek.

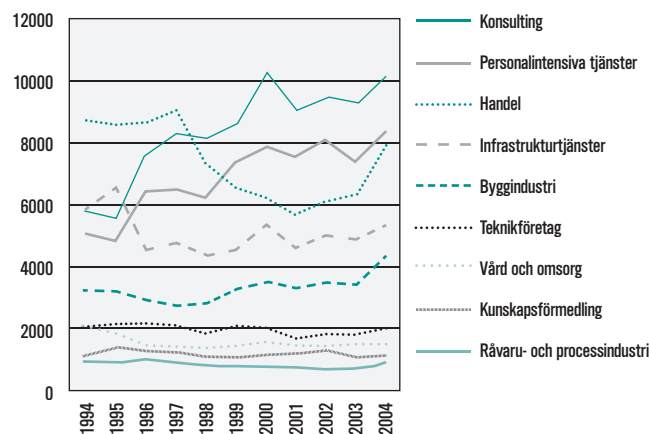
en betydande tillkomst och nedläggning av både arbetsställen och företag varje år. Detta är viktigt för konkurrenskraften i Sverige. Tillkomst av nya företag är ett uttryck för dynamiken i näringslivet. Nya företag är en förutsättning för näringslivets utveckling och förnyelse. Ordet nedläggning har i mångas öron en negativ klang. Men nedläggningar är i grunden en nödvändighet för att näringslivet ska kunna förnyas och utvecklas. Vid en nedläggning frigörs resurser som kan användas i andra verksamheter med bättre framtidsutsikter.

Mellan 1994 och 2004 startades cirka 400 000 företag i Sverige, vilket är i genomsnitt 36 500 nya företag per år. Skillnaderna i antal nystartade företag mellan olika år har varit relativt små, men uppvisade under 2004 den högsta siffran som uppmätts sedan mätningarna började 1994. År 2004 startades drygt 41 000 nya företag.

Antal nystartade företag inom "konsulting" ökade med hela 75 procent mellan åren 1994 och 2004. År 1994 startades 5 800 nya företag inom "konsulting". År 2004 hade denna siffra ökat till 10 100 företag. Det motsvarar en ökning från 17 procent av det totala antalet nya företag år 1994 till drygt 24 procent år 2004.

Den näst största ökningen av antalet nystartade företag finner man inom "personalintensiva tjänster". "Personalintensiva tjänster" har ökat med 65

Figur 6. Antal nystartade företag per bransch 1994–2004

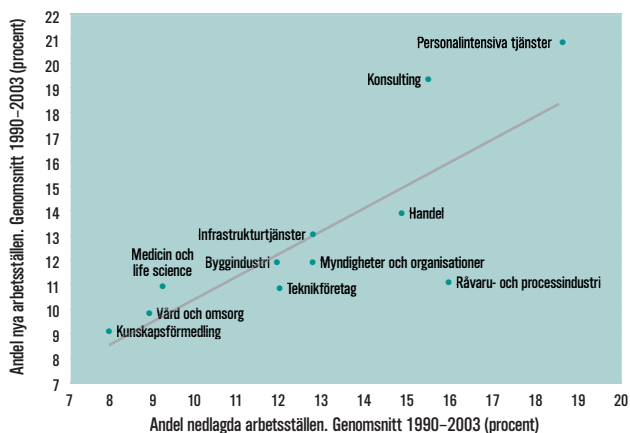

Anmärkning: Branscherna "medicin och life science" samt "myndigheter och organisationer" är exkluderade. Förklaringen till detta är att antalet nystartade företag inom dessa branscher är så få. Källa: Nuteks bearbetning av data från ITPS.

procent under en tioårsperiod. Efter 1999 är ”personalintensiva tjänster” den bransch inom vilken näst flest företag startas. År 2004 startades 8 300 företag i branschen, vilket motsvarar 20 procent av det totala antalet nystartade företag.

I figur 7 visas sambandet mellan andelen nedlagda och nya arbetsställen i branscherna. Genom att studera arbetsställen i stället för företag kan man fånga upp hela dynamiken i branscherna, det vill säga inte enbart förändringar som är kopplade till nyetablering och nedläggning av hela företag. Något förenklat kan man säga att branscher som befinner sig under den framräknade trendlinjen i figuren är på tillbakagång i antalet arbetsställen räknat. Omvänt är branscher som befinner över trendlinjen växande.

Figur 7. Andel nya och nedlagda arbetsställen i branscherna. Genomsnitt för perioden 1990–2003.

Källa: SCB, FAD (Företagens och arbetsställets dynamik)

Studerar man figur 7 är det tydligt att internationaliseringen av det svenska näringslivet har satt sina kraftigaste avtryck inom branschen ”råvaru- och processindustri”. Branschen placerar sig långt under trendlinjen, vilket betyder att antalet arbetsställen minskat kraftigt.

Det motsatta förhållandet gäller för branscherna ”konsulting” och ”personalintensiva tjänster” som istället vuxit. Ett tankvärt fenomen är att denna tillväxt skett, trots att nedläggningarna varit många. Det innebär att dessa branscher präglas av hög turbulens, det vill säga att omsättningen av arbetsställen är stor. I själva verket är hög turbulens något av ett signum för hela den samlade tjänstesektorn. Undantag är ”kunskapsförmedling” och ”vård och omsorg”, vilket sannolikt beror på att dessa branscher domineras av verksamhet som drivs i offentlig regi.

En bransch som befinner sig i ett tidigt stadium av mognadsprocessen är i regel mer turbulent än en konsoliderad bransch som till exempel ”teknikföretag”. En hög turbulens kan också bero på branschkaraktäristika. Mönstret med högst turbulens i tjänstebanscher förefaller vara stabilt över tid, vilket talar för att mognadsgraden spelar mindre roll. Tjänstebanscher har troligen särskilda egenskaper som gör att de, oavsett mognadsgrad, uppvisar en högre turbulens än de övriga branscherna. En sådan egenskap skulle kunna vara en förhållandevis låg etableringsströskel. Att starta upp ett tjänsteföretag kräver till exempel i många fall en ganska begränsad kapitalinsats.

Totalt sett visar svenska företag prov på omfattande dynamik. Det är en dynamik som är viktig att ta vara på, det vill säga att fortsätta bejaka företagsetableringar samtidigt som också företagsnedläggelser inte nödvändigtvis behöver ses som oroande. Den utmaning som återstår att arbeta vidare med är att trots ökat nyföretagande och en ökad vilja bland människor att starta företag, sker inte någon trendmässig ökning i antalet individer som faktiskt försörjer sig som företagare. Snarare är utvecklingen negativ. Andelen företagare i Sverige har minskat från 11 procent av de sysselsatta 1995 till 9,5 procent år 2004.⁵ Sett på det sättet finns det ett betydande entreprenörskapsgap mellan att vilja och faktiskt försörja sig som företagare. För Sverige är det viktigt att detta gap på sikt minskar.

⁵ Eurostat New Cronos, LFS.

NÄRINGSLIVET I FRAMTIDEN

Kort sammanfattning:

När företagare och individer med insikt i näringslivets långsiktiga konkurrensförmåga får komma till tals är det några faktorer som förklarar dem i synen på framtiden. Tematiskt kan utmaningen för svenska företag sägas handla om fem frågor, även om det naturligtvis finns många andra frågor som också är viktiga:

Den första framtidsfrågan handlar om att internationaliseringen kommer att fortsätta. Sveriges ekonomiska framtid handlar om att ta tillvara internationaliseringens möjligheter. Sverige har goda möjligheter till detta, men det gör att Sverige i framtiden än mer behöver präglas av öppenhet samt förändrings- och anpassningsförmåga.

Den andra framtidsfrågan handlar om kompetens. Bilden är samstämmig i nästan alla intervjuer och seminariesamtal; brister i kompetens och avsaknad av krävande kunder är på sikt ett stort hot för Sverige.

Den tredje framtidsfrågan handlar om ”tjänstefieringen” av allt större delar av ekonomin. ”Tjänstefieringen” uttrycker att det råder en annan utvecklingslogik på marknaden än tidigare, och som tar fasta på betydelsen av affärsutveckling.

Den fjärde framtidsfrågan handlar om organisationsutveckling. Det finns en samstämmig insikt bland intervjuade företagsledare att i framtiden kommer organisatorisk uppfinningsrikedom att vara lika viktig som den tekniska innovationsförmågan.

Den femte framtidsfrågan handlar om betydelsen av kunder och varumärken. En viktig konkurrensfaktor i framtiden kommer att vara att utveckla varumärken. Att öka kundvärdet i produkten eller tjänsten och att involvera konsumenten eller slutkunden i utvecklingsarbetet ses som avgörande.

I projektet har vi försökt att blicka framåt för att se vilka frågor och drivkrafter som kan komma att påverka näringslivets utveckling långsiktigt. Avsikten har inte varit att staka ut en enkel framtidsbild som ska styra tankar och värderingar. Ambitionen har i stället varit att lyfta fram några viktiga trender som initierade personer anser kommer att bli viktiga.

Naturligtvis är antalet framtidsbilder många, och de påverkas av vem eller vilka som tänker fram dem. Trots det är framtidsbilder viktiga, och det är viktigt att diskutera framtidsfrågor. Bland annat behövs framtidsbilder för att kunna minimera risken för felinvesteringar.

De tankar som presenteras i detta avsnitt bygger på material som tagits fram inom projektet. Materialet har tagits fram för att stärka tankearbetet kring vad som i framtiden kan komma att påverka företagen i Sverige. För projektet räkning har bland annat följande arbeten utförts:⁶

Tio framtidsscenarioer har diskuterats med företag inom de branscher som definierats inom projektet. Dessa har direkt syftat till att måla framtidsbilder av nyckelfrågor.

⁶ Förutom detta har ett stort antal samtal och enskilda uppdrag genomförts. Se vidare bilaga 1.

- 100 intervjuer har genomförts med både unga och äldre företagsledare verksamma i såväl nya som mogna branscher.
- En enkät har skickats till cirka 800 experter som arbetar med näringsutveckling i regionala partnerskap eller näringslivsorganisationer eller som är ledamöter av IVAs nätverk.
- Frågor har riktats till ungdomar via internetportalen Lunarstorm. Totalt har 400 000 ungdomar svarat på frågor om framtidens näringsliv.

Ur detta arbete är det möjligt att peka ut vissa tydliga tendenser. Nedan presenteras några tendenser som vi i dagsläget ser kommer att påverka vår framtid. De ska inte ses som absoluta sanningar, men däremot kommer frågorna med stor sannolikhet påverka Sveriges utveckling. Viktigt att komma ihåg är att de olika frågorna naturligtvis är beroende av varandra.

Internationalisering och globalisering viktigt även i framtiden

Det är förmodligen ingen nyhet att internationalisering och globalisering även i framtiden kommer att vara viktiga frågor för Sveriges utveckling. När frågan ställs till människor som arbetar i företag och organisationer, svarar de flesta att internationaliseringen och globaliseringen kommer att fortsätta.⁷ Få ser någon alternativ utvecklingslinje. Av de tillfrågade tror 95 procent att Sveriges beroende av utländska marknader kommer att öka de närmaste tio åren. Nästan 90 procent tror att allt fler av de sysselsatta i Sverige kommer att arbeta i organisationer som ingår i globala företag. Det mönster som avviker är att inte lika många tror att de internationella marknadernas öppenhet kommer att öka i framtiden. Här är det bara drygt 60 procent som ser detta som sannolikt. Det som ses som orosmoln i framtiden är framför allt miljöproblem, global osäkerhet orsakad av terrorism eller latent odemokratisk utveckling och osäker framtida energiförsörjning.

Så om vi ska tro de svar som finns i enkäter och intervjuer är det ingen som egentligen ifrågasätter internationaliseringens betydelse för Sverige. Ingen

ser i intervjuerna eller i scenarierna en tillbakagång mot ett mer isolerat Sverige, utan det sannolika är snarare en mer eller mindre lyckad internationalisering. Däremot finns det olika möjliga framtidsbilder om hur internationaliseringen kommer till uttryck och hur konsekvenserna för Sverige kommer att bli. Den framtidsbild som tecknas sträcker sig från skalan ”Sverige som en stark och framgångsrik nod i det globala värdeskapande systemet” till ”en traditionell leverantör av vissa nischade produkter och tjänster”.⁸ I båda fallen är internationaliseringen viktig men effekterna på ekonomin och sysselsättningen är bättre i det första scenariot.

De flesta tror att alla branscher kommer att bli internationella, även de nationellt orienterade branscherna. Det finns inget som tyder på att vare sig ”vård och omsorg” eller ”kunskapsförmedling” i framtiden inte skulle bli utsatta för konkurrens.

I intervjuer och scenariosamtal framträder en bild av att det generellt råder bra förutsättningar i Sverige för att företag ska klara den internationella konkurrensen. Bland annat ses Sverige som en latent framtida intressant testmarknad. Goda språkkunskaper, fungerande infrastruktur och nyfikenhet på nya produkter lyfts fram som de viktigaste faktorerna. Nivån på Sveriges rådande läge som testmarknad ser dock olika ut för olika sektorer. Inom till exempel sektorn för medicin och life sciences har Sveriges läge försämrats påfallande i förhållande till tidigare vilket oroar för till exempel framtida möjligheter att attrahera internationella investeringar och rekrytera världsledande forskare. Detta beror på bland annat på regelverket för kommersialiseringen av läkemedel. Många ger samtidigt uttryck för tilltro till individens innovationsförmåga och förmåga till att genomföra förändringar i Sverige. En tradition av att arbeta i nätverk och av att arbeta utan hierarkier gynnar Sveriges omställningsförmåga.

Vilka är då de viktigaste framgångsfaktorerna? Som genom internationaliseringen blir till utmaningar? Kort sammanfattat är budskapet från scenarier och intervjuer att Sverige behöver se förbi den första fasen i globaliseringens utmaningar (den om lägre löner i andra länder), och förbereda sig

⁷ Totalt svarade 400 individer på enkäten.

⁸ Inblick i svenska framtider, Nextwork 2005.

för den andra och mer kritiska utmaningen (den om kompetens och krävande marknader). Bilden är samstämmig i nästan alla intervjuer och scenariosamtal; brister i kompetens och avsaknad av krävande och spännande kunder ses som ett stort hot för Sveriges framtida utveckling.

Kompetens är på sikt den viktigaste konkurrensfördelen

”Jag vill använda min egen person, min egen kompetens, min egen nyfikenhet till att åstadkomma något som är större än jag själv”

Citat från intervjuad företagsledare

Flertalet bedömningar inom projektet pekar ut kompetens som en av de enskilt viktigaste konkurrensfördelarna i framtiden. Näringslivet kommer allt mer att konkurrera genom ständig utveckling av nya produkter, tjänster, koncept, organisation och arbetsformer. För att lyckas med detta förutsätts ökad kompetens i vid mening. Det gäller för hela näringslivet, även om kompetensbehoven givetvis tar sig olika uttryck för olika yrkeskategorier och i olika sektorer. Detta bedöms sammantaget medföra ett ökat behov av ledare och av medarbetare som är flexibla, riskbenägna och har entreprenörskraft. Ett allt föränderligare näringsliv antas fordra så väl att medarbetare ständigt omskolas som att medarbetarna byter arbete i större utsträckning än tidigare.

I vissa sektorer pekas spetskompetens, till exempel forskarutbildning, tydligt ut som allt viktigare för framtiden. Det gäller kanske som tydligast för sektorn för medicin och life science. I andra sektorer till exempel personalintensiva tjänster eller byggsektorn pekas generalistkompetens eller ökad yrkesutbildning ut som viktiga i framtiden. I alla sektorerna poängteras dock tydliga behov av ökad kvalitet. Att Sverige satsar och har satsat på utbildning, framför allt högre utbildning, ses inte som en tillräcklig garanti inför framtiden. Behoven bedöms öka i framtiden.

Under seminarierna har olika branschers status diskuterats och hur detta påverkar framtida tillväxt och sysselsättningsutveckling. Företrädare för inte minst tjänstesektorer anser det viktigt med en förbättrad status för att kunna rekrytera, öka inno-

vationsgraden, ta till sig ny teknik etcetera. För att påverka statusen är satsningar på kunskap, utbildning och kompetens viktiga. Etablerandet av nya forskningsområden och nya professorer är likaså viktigt för att höja en sektors status.

Det uttrycks också ett behov av att korsbefrukta kompetenser i framtiden. Ett exempel är byggindustrins behov av att kombinera industrialiserat byggande med IT-utveckling beteendeforskning och beställarkompetens för att uppnå en ökad effektivitet.

Många av de intervjuade anser att det livslånga lärandet blir en viktig faktor i det framtida kunskapssamhället. Det livslånga lärandet präglas i hög grad av ett informellt lärande. En nyckelfråga är då hur individer och företag kan dra nytta av kunskap och kompetens som fås vid sidan av det etablerade utbildningssystemet. En framgångsfaktor för det livslånga lärandet kan komma att bli etablerandet av ett internationellt gångbart ackrediteringssystem för validering av kunskaper och kompetens.

Att utbildningssystemet anpassas till näringslivets behov kommer vara en nyckelfaktor för framtidens näringsliv. Det finns en oro bland deltagarna i scenariosamtalen att utbildningstiderna inom högskolesystemet blir allt längre och att denna utveckling kommer att fortsätta i framtiden. Bologna-processen innebär att svensk högre utbildning anpassar sig till en femårig magister-examen, vilket förlänger den genomsnittliga utbildningstiden. Ett annat problem är att svenska ungdomar i regel påbörjar högskolestudier vid 19 års ålder, beroende på att skolstarten sker vid sju års ålder. I andra länder sker skolstarten redan i femårsåldern. Ett tredje delproblem är avsaknaden av reella möjligheter att varva högskolestudier med arbete. För många små och medelstora företag är kopplingen till forskning och utbildning vid universitet och högskolor svag. I framtiden är det därför nödvändigt att det skapas kompletterande vägar genom vilka företagen kan erbjudas kompetensförsörjning. Det kan handla om kompetensöverföring från kunder och leverantörer eller från andra branscher i form av företagsnätverk. Högskolan och andra aktörer kommer att ha en nyckelroll för att etablera en framgångsrik modell för kompetensförsörjning som är anpassad till små- och medelstora företag.

”Tjänstefiering” av allt större delar av ekonomin

Det är naturligtvis svårt att precisera var den framtida sysselsättningen kommer att uppstå. Men baserat på den trend som kan spåras i det empiriska materialet och baserat på intervjuer och enkäter, är bilden dock samstämmig. Det är inom de olika tjänstesektorerna som de flesta tror att sysselsättningen kommer att växa. Baserat på svaren i enkäten tror de flesta tillfrågade att sysselsättningen i Sverige i framtiden ökar mest inom ”vård och omsorg”, därefter följt av ”personalintensiva tjänster”, ”medicin och life science” och ”konsulting”.

Tjänstefieringen av ekonomin innebär också något annat, enligt de scenariosamtal som genomförts. Det innebär en förändring i synen på vad som genererar förädlingsvärdet i ett företag och på hur mötet med kunden sker. Tjänstefieringen ska därför mer ses som ett uttryck för en ny utvecklingslogik som påverkar företags sätt att organisera och styra sin verksamhet och inte så mycket ett uttryck för att sysselsättningen i första hand kommer i tjänstenäringarna. På det sättet är tjänstefieringen lika påtaglig inom branscherna ”teknikföretag” och ”råvaru- och processindustri” som inom tjänstesektorerna. Många har också framfört att begrepp som ”industri”, respektive ”tjänster”, egentligen är ganska obsoleta.

Tjänstefieringen av ekonomin är trots dessa reservationer ett uttryck för att företag vill skapa mer förädlingsvärde. Det görs genom att koppla ihop kompetenser på ett annorlunda sätt än tidigare. Framför allt görs det utifrån ett tydligare kund- och organisationsorienterat arbetssätt än det traditionella produkt- och teknikorienterade arbetssättet.

Den utmaning som kommer fram i enkäter och intervjuer är att ”tjänstenäringarna”, ”teknikföretag” och ”råvaru- och processindustri” allt mer kommer att integreras med varandra och att de i ökad omfattning behöver lära av varandras framgångsmodeller.

För ”teknikföretag” och ”råvaru- och processindustri” handlar det bland annat om att mer kunskap bakas in i produkterna och om att lära av tjänstenäringarnas förmåga att arbeta med eftermarknad, kundstöd och service. För tjänstenäringarna handlar det om att lära av ”teknikföretagens”

och ”råvaru- och processindustrins” förmåga att arbeta med effektivitet och resursplanering.

I takt med att tjänstebranscherna växer och utsätts för konkurrens så kommer behov av att standardisera, införa rutiner och industrialisera tjänsteproduktionen. I det ljuset är det inte konstigt att framgångsrika tillverkande företag väljs som förebilder även bland chefer för tjänsteföretag. I framtiden kommer det genom att ny teknik och nya leveranssystem utvecklas att bli möjligt för betydligt flera tjänsteproducerande företag att bedriva utveckling respektive olika typer av tjänsteproduktion på olika platser i världen. De tjänsteproducerande företagen kommer – på samma sätt som tillverkande företag – att kunna göra överväganden om var i världen utvecklingsverksamhet, högspecialiserade tjänster respektive en mer standardiserad tjänsteproduktion ska bedrivas.

Förmåga att hitta nya organisationsformer

”Det kommer att bli de snabba som vinner över de långsamma, inte som det varit tidigare, att de stora vinner över de små”

Citat från intervjuad företagsledare

Ingen ifrågasätter egentligen internationaliseringens fortsatta betydelse, och det är heller ingen som ser något alternativ till att även förändringarna i övrigt kommer att vara stora. När frågan ställs till intervjupersonerna svarar 80 procent att de tror att uppköp och andra former av organisatoriska förändringar kommer att bli än vanligare i framtiden. De flesta är också ense om att det i framtiden kommer att ske i alla sektorer och även omfatta små och medelstora företag. Små företag kommer i framtiden att bete sig och verka som globala företag, det vill säga med en förmåga att föra samman och kombinera kompetenser och produktion som spänner över fler länder än enbart Sverige.

Det kan därför med rätta ifrågasättas om det i framtiden går att prata om svenska företag. Det är sannolikt riktigare att prata om företag med sin bas i Sverige, företag med verksamhet i Sverige eller kanske företag med en svensk företagskultur.

Vad är det som driver denna utveckling? En förklaring är att internationaliseringen ökar möjligheterna att konsolidera, renodla, samordna och effektivisera verksamheter. Detta uppkommer som en konsekvens av att enskilda resurser är möjliga att köpa och sälja på internationella marknader. Ökad konkurrens leder också till större krav på att utveckla effektivitet och rationalitet i företags verksamhet.

En annan och i förlängningen kanske viktigare orsak är att organisationsförmåga har blivit en viktig strategi för att särskilja det egna företaget från andra företag. I många intervjuer och i scenariosamtalen har det poängterats att den organisatoriska uppfinningsrikedomen kommer att vara lika viktig som den tekniska innovationsförmågan.

Denna aspekt är också tydlig i de intervjuer som gjorts med yngre företagsledare, vars förebilder ofta är företag som har en tydlig organisatorisk och systemorienterad affärsstrategi. Förebilder som ofta nämns är IKEA, H&M och Scania. Det verkar vara två aspekter i denna typ av företag som man ser upp till, och det är kultur, värderingar och ideal i företaget samt förmåga att vara effektiva och målmedvetna.

Det är just förmågan att kombinera ett antal olika kompetenser som på sikt kan anses vara minst lika viktigt som att vara expert eller tekniskt kunnig på begränsade områden. Långsiktig konkurrenskraft byggs på en affärsidé som skiljer ett företag från konkurrenter genom innovationer av olika slag. Förmåga att utveckla organisationen, distributionssystemet, värderingarna, företagskulturen och entreprenörskapet är grunden för en lyckad affärsstrategi. Långsiktigt lönsamma tillväxtföretag växer med sin egen unika tillväxtformel.

En samstämmig slutsats är att Sverige har goda förutsättningar för denna typ av organisatorisk innovationsförmåga. Sverige är ett litet land där människor klarar av att arbeta självständigt i nätverk med andra. Ständig förändring innebär också att den individuella omställningsförmågan behöver vara stor. Man behöver kunna gå mellan olika typer av arbetsuppgifter och ha förmåga att anpassa sig efter nya organisatoriska strukturer. Även på detta område ser många av de intervjuade att Sverige har stora fördelar.

Slutligen, så är bilden samstämmig då det gäller branscher som "vård och omsorg" och "kunskapsförmedling". Även i dessa branscher kommer organisatorisk innovationsförmåga att vara viktig. Dels för att hantera ökade kostnader för till exempel vård av en åldrande befolkning, dels för att öka kvaliteten på de tjänster som produceras. Flexibilitet och omställning kommer enligt de flesta att vara grunden för utveckling och tillväxt i framtiden. Den oro som kommer till uttryck i diskussionerna gäller i första hand politikens förmåga att arbeta med förändring och att skapa förutsättningar för förnyelse.

Betydelsen av kunder och varumärken

"Ett koncept kan lätt kopieras, men inte ett starkt och välkänt varumärke"

Citat från intervjuad företagsledare

En slutsats från scenariosamtalen är att konsumenter och slutkunder sannolikt kommer att ha en allt större påverkan på innovationer, produktutveckling och utbudet av varor och tjänster i framtiden. Konsekvensen är att företag i hela förädlingskedjan kommer att ägna allt mer tid åt konsumenter och slutkunder. Företag som befinner sig längre bak i förädlingskedjan kommer att involveras på ett helt annat sätt än i dag. Enligt många intervjuade kommer denna utveckling i någon mån att suddas ut gränserna mellan Business to Business (B2B) respektive Business to Consumer (B2C). I exempelvis byggsektorn menar branschföreträdare att en sannolik framtida utveckling innebär en ökad samverkan i förädlingskedjan mellan aktörerna: konsulter, entreprenörer, beställare, förvaltare och boende.

I framtiden kommer det också att vara centralt att förstå vad som är kundvärdet i varan eller tjänsten. Det kommer även att bli allt viktigare att involvera konsumenter och slutkunder i produktutvecklingsarbetet. På grund av den allt snabbare produktutvecklingen kommer det sällan att finnas tid att bygga upp ny kompetens internt inom företagen. Allianser med andra företag kommer att bli ett sätt att snabbt skaffa kompletterande marknads- eller teknikkompetens inom ett visst område.

Ett annat område som lyfts fram i scenariosamtalen är att konsumenternas attityder och krav när det gäller etik, hälsa, miljö och klimat i framtiden kommer att få större genomslag än i dag på produktutveckling och forskning. Kundernas behov kommer också att individualiseras. Inom exempelvis ”medicin och life science” kommer utvecklingen av läkemedel som passar alla att minska och i stället kommer läkemedel som utgår från individens behov att utvecklas. Det innebär också att läkemedelsindustrin måste bygga upp olika former av mer direkt kommunikation med konsumenterna och utgå från patientens individuella behov och önskemål. För att det i sin tur ska kunna göras möjligt ställs krav på nära interaktion och samarbete mellan den akademiska forskningen och läkemedelsindustrin.

Ett ökat fokus på kundernas och konsumenternas behov kommer att innebära en delvis ny roll för befintliga marknadsaktörer. Det kan också innebära att nya aktörer ges möjlighet att etablera sig och att öppna upp nya nischer. Det kan exempelvis handla om olika typer av mäklartjänster eller liknande som kan fungera som en brygga mellan slutkunder och företag. Inom ”vård och omsorg” kan det komma att växa fram särskilda vård- och omsorgsmäklare, som på olika sätt omhändertar patientens intressen. Det kan exempelvis handla om en ”second opinion” av en läkares diagnos eller förslag till behandling.

En del ser också i en framtida utveckling att kunderna i allt större utsträckning involveras i själva tjänsteproduktionen och därmed på ett helt nytt sätt integreras i förädlingskedjan. Ett exempel inom ”vård och omsorg” är att patienterna själva

kan komma att bidra till genomförandet av vissa vård- och omsorgsinsatser, på samma sätt som exempelvis bankkunder gör vid utnyttjandet av internetbanker. Det kan handla om allt från tidsbokning till friskvårdsinsatser.

Inriktning på större kundfokus och en ökad delaktighet från kunder eller andra aktörer i förädlingskedjan innebär också att det kommer att utvecklas nya affärsmodeller, nya former för finansiering, prissättningsmodeller, riskdelning etcetera. Exempel på detta kommer sannolikt att kunna hittas inom ”konsulting”, där företagen kommer att ingå partnerskap med kunderna vilket innebär att konsult och kund delar risktagandet i ett affärsprojekt.

Många lyfter i scenariosamtalen fram att ”dialog med kunderna” och att ”hitta nya kanaler för kommunikation” kommer att bli allt viktigare. Ett sätt att kommunicera med kunden är via varumärken. Varumärken kommer därför att utvecklas inom allt flera nya områden och existerande varumärken kommer att spridas till fler varor och tjänster. Ett exempel är att olika köpcentrum etablerar egna varumärken och konkurrerar med varandra snarare än enskilda butiker. Kopplingen mellan varans och tjänstens kvalitet och varumärke kommer också att förstärkas. För att vårda sitt varumärke blir det också viktigt att visa att man levererar rätt kvalitet, vilket innebär att behovet av kvalitetssäkring och kvalitetssystem kommer att växa inom allt fler områden. Inom exempelvis sektorn ”kunskapsförmedling” kan utvecklandet och införandet av kvalitetssystem med syfte att kvalitetssäkra och validera individers kunskaper komma att få stor betydelse i framtiden.

FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER

Kort sammanfattning:

De empiriska analyserna i tidigare kapitel pekar entydigt mot att Sverige står inför stora utmaningar som delvis står i kontrast till en del traditionella värderingar. Till exempel kommer sysselsättningstillväxten i framtiden med stor sannolikhet i högre omfattning att ske i tjänstenärings. Samtidigt fortsätter traditionellt kända och viktiga näringar i Sverige att vara fortsatt viktiga för den ekonomiska tillväxten. Det är därför uppenbart att det behövs en politik som både stödjer framväxten av nya näringar och samtidigt stärker de etablerade storföretagens utvecklingsförmåga. Det vore olyckligt om dessa två aspekter skulle ställas mot varandra. De nio förslag som lämnas i kapitlet är följande:

- Öka satsningarna på det livslånga lärandet
- Öka de statliga satsningarna på forskning och utveckling och ge incitament för högskolorna att driva entreprenörskap
- Främja tillväxt och sysselsättning i personalintensiva tjänster
- Öka möjligheterna för entreprenörskap inom vård och omsorg
- Underlätta tjänstebranschernas internationalisering
- Se över skattesystemet
- Företräda ökad rörlighet med trygghet i förändring
- Säkerställ en modern långsiktig energiförsörjning
- Inrätta ett globaliseringsråd med uppgift att belysa och stärka näringslivets utvecklings- och konkurrensförmåga

Vad kan göras för att öka näringslivets konkurrenskraft inför framtiden? Detta är den grundläggande fråga som ställs i detta kapitel. Vi kan inte hävda att projektet ”Framtidens näringsliv” löst frågan. Det är generellt svårt att lämna konkreta förslag för att påverka en utveckling som i sig är komplex och svår att tolka. Snarare är det klokt att undvika att dra allt för snabba och enkla slutsatser om vad som behöver åtgärdas.

Trots det läggs nio förslag fram som vi inom styrgruppen för ”Framtidens näringsliv” samstämt anser vara viktiga. Förslagen ger uttryck för ett antal tydliga markeringar. En sådan markering är att förståelsen måste öka för att näringslivet i Sverige blir allt mer internationellt. Det är internationaliseringen och företagens förmåga att konkurrera globalt som på sikt är den viktigaste tillväxtkällan för Sverige. Det är också viktigt att olika typer av

tjänsteområden konkurrenssätts och får möjlighet att utvecklas och att kompetensinvesteringarna behöver ökas så att näringslivets förändringstakt kan hållas hög. Vidare har energifrågan bytt karaktär och behöver omprövas för samhällets, medborgarnas och näringslivets bästa.

Den kanske viktigaste markeringen är dock att det är viktigt att inse att ett litet land som Sverige är beroende av omvärlden och därför behöver gå före i många utvecklingsfrågor. Små länder har inte så många alternativ. Detta är något som i sin tur visar på vikten av att skapa ett ”internationellt globaliseringsråd”.

Slutligen är det viktigt att de åtgärder som presenteras hänger samman. Förslagen presenteras därför utan inbördes rangordning. Förslagen får inte heller ses som en färdig palett av åtgärder, utan snarare som en viljeyttring som bör höras, sammanfattas och diskuteras.

och att det därför är viktigt att någon tar vid där detta projekt avslutas. Det är en evig uppgift att utveckla näringslivet i ett land.

Öka satsningarna på det livslånga lärandet

Förslag: Det behöver göras ytterligare och kraftfulla satsningar på kompetensutvecklingen i Sverige. Kompetensutvecklingen bör i större utsträckning rikta sig till och anpassas till näringslivets framtida och inte minst internationella behov. För att så ska ske krävs ett tydligare samspel och arbetsdelning mellan aktörerna inom "utbildningsinfrastrukturen". Kvaliteten i yrkesutbildningarna och den högre utbildningen behöver också stärkas. Slutligen bör parterna på arbetsmarknaden samlas i syfte att utveckla ett system för "individuell kompetensutveckling" som tar hänsyn till både näringslivets och individens behov.

Näringslivet är beroende av kompetenta medarbetare för att utveckla sin konkurrenskraft. Det finns också belägg för att företag som kompetensutvecklar sin personal har en högre tillväxt än andra företag.⁹ Samtidigt som Sverige satsar stora resurser på detta kan vi konstatera att oavsett bransch eller företagsstorlek kommer behovet av kompetenta medarbetare att öka. En viktig faktor för näringslivets utveckling är att det finns tillgång till olika former av kompetensutvecklingsinsatser för att stärka individers livslånga lärande. Människor kommer i framtiden växla mellan anställning och utbildning/kompetensutveckling i högre utsträckning än i dag.

Regioner där det finns gott om den kompetens som näringslivet efterfrågar kommer lättare dra till sig investeringar i framtiden. Av flera skäl borde det därför finnas samstämmiga intressen mellan näringslivet och samhället för en sådan utveckling.

En utmaning för att stödja det livslånga lärandet är att utveckla ett tydligare samspel än i dag och en

arbetsdelning mellan aktörerna inom utbildningsinfrastrukturen – gymnasieskola, vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning och eftergymnasial utbildning. I dag finns en betydande överlappning av utbildningar, vilket inneburit att vissa utbildningar är överdimensionerade samtidigt som vissa andra utbildningar nästan upphört. Det senare gäller i hög grad de traditionella yrkesprogrammen, trots goda utsikter för individen om framtida sysselsättning. Framför allt är den regionala samordningen svag. Kommunala och statliga insatser (universitet/högskola) planeras mycket isolerat och med svag hänsyn till regionala och nationella behov.

Ytterligare en aspekt är att åtskilliga yrken och professioner bör kunna falla tillbaka på en mer gedigen vetenskaplig grund än vad som är fallet idag. Högskoleutbildningarna inom vården bör här kunna stå som förebild.

En annan utmaning som är viktig att hantera är validering och kvalitetskontroll av utbildningen. Den stora utbyggnaden av den högre utbildningen har många fördelar, men förutsätter också höga ambitioner när det gäller kvaliteten. När det gäller kvaliteten finns behov av förbättringar vid delar av universitetssystemet. På samma sätt bör ambitionerna öka inom yrkesutbildningarna att både validera den informella kunskapen, det vill säga erkänna kunskaper som byggts upp utanför utbildningssystemet, och att öka tillgången på kvalificerade utbildningar. Mycket tyder också på att yrkesutbildningarna skulle vinna på att samordnas i regionala yrkesutbildningscenter inom industri-sektorn (teknikcollege) och andra sektorer.

För att individer ska vilja utbilda sig måste det vara lönsamt att utbilda sig, det vill säga att ersättningar och lönesättning låter sig påverkas av individers kompetens och utbildningsnivå. För att Sverige skall klara av att hänga med i den internationella kompetensutvecklingen måste det med andra ord bli mer lönsamt att utbilda sig.

Slutligen bör ett system för "individuell kompetensutveckling" införas. Det är den enskilda individen som bäst kan planera sin egen kompetensutveckling men det ligger i samhällets intresse att den sker i en riktning som överensstämmer med näringslivets behov. De principiella grundtankarna bakom tidigare diskussioner, till exempel kompetenskon-

⁹ Tillväxt i småföretag, NUTEK B 2003:4

ton, är riktiga. Aktörerna på arbetsmarknaden uppmanas tillsammans med politikerna finna en lösning på hur medborgarna själva ska kunna ta större ansvar för sin kompetensutveckling. Medarbetare som aktivt deltar i att utveckla näringslivet bör premieras i större utsträckning.

Öka de statliga civila satsningarna på forskning till minst 1 procent av BNP och ge incitament för högskolorna att driva entreprenörskap

Förslag: I förhållande till framtida konkurrens och krav på kritisk massa inom olika områden är de resurser som satsas på forskning i Sverige för små. Därför behöver statens satsningarna på civil forskning snarast öka till tidigare fastställda mål om 1 procent av BNP och på sikt betydligt mera. Satsningar bör bland annat göras inom IT och telekom, fordonsteknik, medicin och life science, vård, energi- och miljö, skog och material, men även fakultetsanslagen bör förstärkas. Resurserna bör också satsas på att göra små och medelstora företag mer aktiva i forsknings- och utvecklingsverksamheten och att forskningen görs tillgänglig för dessa företag. Satsa även på utveckling och användning av tjänster och andra gränsöverskridande kunskapsområden. Koppla de svenska satsningarna, och de svenska aktörerna, hårdare till de europeiska forskningsmedlen. Utveckla forskningsverktygen för att skapa mera ”market pull” i forskningssystemet. Det kan ske genom en större ekonomisk frihet och genom att universiteten får en mer självständig och mer aktiv roll som aktörer i innovationssystemet.

I förhållande till de mål som bör sättas för utvecklingen av näringslivet i Sverige är omfattningen på rådande forsknings- och utvecklingssatsningar totalt sett för liten. Det handlar å ena sidan om att öka resurserna för forskning och utveckling. Å andra sidan handlar det om att ytterligare utveckla verktygen både för, och inriktningen på, de satsningar som görs. Det gäller att öka högskolornas och näringslivets samarbete och att satsa på att både utveckla nya produkter, tjänster och företag för ett

framtida växande näringsliv. Det gäller också att utveckla och effektivisera rådande verksamheter. Forskning handlar uppenbart om att utveckla befintliga områdena, till exempel kunskapsintensiva verksamheter inom ”teknikföretag” eller ”medicin och bioteknik”. Forskning handlar också om att utveckla helt nya typer av verksamheter inom andra områden.

Nuvarande forsknings- och utvecklingssatsningar i Sverige är inte tillräckliga. Antalet konkurrenter, både för näringslivet och landet Sverige, har vuxit de senaste decennierna även inom flera områden med högt kunskapsinnehåll. Flertalet länder i västvärlden lägger allt mer resurser på forskning och utveckling. Avancerad forskning och utveckling kräver allt mera resurser, till exempel för teknisk utrustning. Detta är speciellt tydligt i små länder där tillgången på naturliga skalfördelar är mindre. För att uppnå samma dynamik som i större länder krävs därför en större forsknings- och utvecklingsverksamhet per företag eller individ. Sammantaget innebär detta att satsningar som görs på forskning och utveckling i Sverige har blivit för små i förhållande till de krav som kan formuleras baserat på vad som sker i omvärlden.

Enbart satsningar i form av pengar löser dock inte problemet. Det är också viktigt att satsningar kommer till nytta, att resultaten efterfrågas, att det görs kloka prioriteringar och att verktyg och former stöttar inriktningen. Forskning och utveckling är, och bör vara, en långsam och trög process med gränser för stordrift, samordning och strategisk planering.

En viktig metod för att öka potentialen i de framtida forsknings- och utvecklingssatsningarna är att arbeta allt mer med EUs olika verktyg, framför allt de så kallade ramprogrammen för forskning. EU-forskningen är redan i dag mycket omfattande, men kan på goda grunder antas växa ytterligare i omfattning i framtiden. EU-forskningen driver på så att den forskning som görs riktas mot internationella behov. Det finns flera samverkande argument för att de svenska forsknings- och utvecklingssatsningarna bör kopplas alltmer till EUs ramprogram även om problemen finns i dag med att generera nationell motfinansiering till EU-forskningen. Det utesluter inte att forskningen även måste arbeta brett internationellt.

En annan viktig metod för att öka potentialen i de framtida forsknings- och utvecklingsinsatserna är att aktivt verka för vad som kan beskrivas som en ökad ”market pull”. Det behövs fler människor inom universitet och högskolor som har förståelse för aktuella problem i näringsliv och samhälle. Forskningsfinansiärer behöver därför utveckla sina verktyg för att användarperspektivet i de satsningar som görs ska öka.

Ett nyckelområde för förändring är att universitet och högskolor allt mer måste utvecklas mot att bli innovativa aktörer i sig själva. Konkurrenskraftiga, och allt mer självständigt aktiva, universitet kan utvecklas genom att ge dem större ekonomisk frihet att själva generera finansiella resurser. Till exempel så bör möjligheterna för svenska lärosäten att sälja utbildningar utanför EES-området analyseras. Vidare är det likaledes angeläget att framstående svenska lärosäten etablerar filialer i expanderande regioner i världen, i syfte att fylla det behov av forskning och utbildning som uppkommer. För att denna förändring ska kunna ske fordras även en vidareutveckling av olika typer av verktyg inom ramen av det som betecknas som 3:e uppgiften, till exempel hanteringen av näringslivsfinansierad forskning och utveckling, överskott inom universiteten, inkubatorverksamheter, holdingbolag, adjungerade professorer, industridoktorander, avdragsrätt för donationer och nya former för fort- och vidareutbildning. Effekterna kan dock ta sig olika uttryck. Och det är också viktigt att understryka att en viktig grund för samverkan mellan universitet och näringsliv är att universiteten är internationellt framstående inom sina ”traditionella” uppgifter. I förlängningen är det därför önskvärt med en större variation med olika typer av universitet och högskolor som själva specialiserar och profilerar sig i olika riktningar. En omställning av universiteten med större självständighet blir på så sätt ett viktigt verktyg för förändring.

Ett annat nyckelområde för förändring är att forskning och utveckling måste nyttjas mer av små och medelstora företag. Att Sverige är en framstående forskningsnation beror på att det finns flera stora internationella koncerner i Sverige varav många är forskningsintensiva – framför allt inom telekom, försvar, medicin, life science, energi och

fordonsteknik. Dessa är viktiga att slå vakt om. Forsknings- och utvecklingsresultat måste dock i allt större utsträckning även involvera mindre och medelstora företag. I ett framtida näringsliv där små och medelstora företag och deras utveckling blir allt viktigare är behovet av tätare relationer mellan forskning och utveckling och den typen av företag mycket viktiga. Incitament för ökad samverkan mellan näringsliv och högskolor behöver därför förbättras.

De fokuserade framtidssatsningar som berörts ovan handlar i flera stycken om åtgärder inom vissa breda kunskapsområden som ligger nära traditionella teknikdiscipliner. Det finns emellertid även andra kunskapsområden som har stor betydelse för en långsiktig konkurrenskraft. Exempel på sådana kunskapsområden är utvecklingen och användningen av tjänster. Med ett allt starkare inslag av tjänster i näringslivet är dessa områden viktiga. Andra exempel på viktiga områden som kan lyftas fram baserat på en framtidsbild av näringslivets utveckling är vårdkunskap, marknadsföring/distribution, inköp och logistik, produkt-, produktions- och produktivitet utveckling, design samt kvalitets- och verksamhetsutveckling.

Främja tillväxt och sysselsättning inom personalintensiva tjänster

Förslag: Möjliggör för tjänsteverksamheter, till exempel detaljhandel, restaurang och turism att växa. För att så ska ske behöver regelverken som hindrar dessa företag från att växa i samma omfattning som liknande näringar i andra länder ses över. Det gäller till exempel möjlighet till arbetstid anpassad efter kund och verksamhetsbehov. Även tillämpning av regler och tillsyns kontroll från myndigheter behöver ses över, till exempel den kommunala planprocessen. I dag finns strategiprogram för olika industrisektorer framtagna i samarbete mellan politik och näringsliv. Motsvarande insatser behöver även utvecklas för tjänsteproduktion i övrigt. Detta måste ses som ett första steg för att klara framtida internationell konkurrenskraft.

Få ifrågasätter att det är inom tjänstenäringarna som huvuddelen av de framtida arbetstillfällena inom Sverige kommer att skapas. Trots det görs väldigt lite för att lyfta fram och förstå tjänstenäringarnas utvecklingspotential. I vissa stycken verkar det som att den övergripande ”synen” på näringslivet i Sverige skulle behöva justeras. Den svaga utvecklingen sysselsättningsmässigt för tjänstenäringarna i Sverige, kan delvis förklaras av att vi ännu inte fullt ut har sett den potential som finns i denna typ av branscher. Det är viktigt att förstå att innovationskraft inte alltid är lika med teknik eller ”forskningshöjd”. Innovationskraft är lika mycket organisationsutveckling, varumärkesbyggande eller att finna fungerande logistiklösningar.

Ett exempel på en bransch där det verkar ha skett större förändringar än inom andra branscher är ”personalintensiva tjänster”. Branschen har i dag relativt hög genomsnittlig utbildningsgrad i förhållande till en del andra branscher. Den är också flexibel i sin förmåga att ta emot ung arbetskraft och har bland annat därigenom fått en relativt sett hög utbildningsgrad. ”Personalintensiva tjänster” fungerar idag som en viktig introduktion till arbetsmarknaden. Branschen har till och med vuxit i antalet anställda, i vissa stycken mer än många andra sektorer.

”Personalintensiva tjänster” fyller på detta sätt viktiga funktioner för näringslivet som helhet, funktioner som en del andra branscher inte längre har lika lätt att hantera som tidigare. Sektorn kan förmodligen utvecklas vidare och då ge ytterligare fördelar för näringslivets utveckling som helhet. Branschen kan ge ökat utrymme för att andra sektorer ska kunna specialisera sig allt mera och öka sin konkurrenskraft. Sektorn kan också skapa flera arbetstillfällen i Sverige och på så sätt frigöra resurser till andra politiska prioriteringar.

Kan då inte ”personalintensiva tjänster” utvecklas utan förändringar i regelverken framöver? Självfallet är så möjligt, och också ganska troligt. Det är dock en påfallande skillnad på om det görs aktiva handlingar för att utveckla branschen eller om Sverige sitter vid sidan av och följer sektorns inneboende successiva utveckling. Frågan om hur denna bransch kan utvecklas är förmodligen ungefär som tidigare diskuterats: det är en påfallande

skillnad om Sverige går före, snarare än efter, i denna utveckling. Här finns erfarenheter som Sverige kan låna från andra länder, till exempel Storbritannien.

Det är alltså frågan både om ett uppvaknande då det gäller att se och faktiskt synliggöra branschens betydelse och att aktivt se över de regler som påverkar branschens utveckling, till exempel efterfrågeanpassad arbetstid. Det avser även sådana saker som att hotell- och restaurangfastigheter beskattas högre än industrilokaler, trots att lokalerna i båda fallen är till för produktion, eller att olika tjänster har olika moms nivåer. Man kan till exempel ifrågasätta om det behöver vara olika momssatser för restaurang och detaljhandel. Det handlar om att se över tolkning och tillämpning av olika lagar och regler. Plan- och bygglagen används ibland restriktivt för att förhindra etablering. På samma sätt måste en entreprenör inom ”personalintensiva tjänster” ofta uppfylla många olika krav inom en rad lagområden. Det behöver inte alltid vara lagar och regler i sig som utgör hinder. Hinder och problem uppstår snarare i attityder och värderingar hos dem som tolkar och tillämpar reglerna. Allt för sällan samordnas tillsyn och kontroller vare sig inom eller mellan myndigheter. Att ”personalintensiva tjänster” eller för den delen övriga tjänstenäringar sällan nämns i näringspolitiska och forskningsmässiga sammanhang, visar att det fortfarande finns en hel del att göra då det gäller att synliggöra tjänstenäringarnas ekonomiska betydelse.

I dag finns strategiprogram framtagna i samarbete mellan politik och näringsliv för industrin: IT/telekombranschen, fordonsindustrin, läkemedels-, bioteknik- och medicinteknikindustrin, skogs- och träindustrin, metallurgiindustrin samt flyg- och rymdindustrin. Motsvarande behöver även utvecklas för tjänsteproduktion. Detta kan ses som ett första steg för att klara framtida internationell konkurrenskraft.

Öka möjligheterna för entreprenörskap inom vård och omsorg

Förslag: Hälso- och sjukvård handlar först och främst om att leverera välfärd till medborgarna. Därför är det särskilt viktigt att kunna öka produktiviteten och kostnadseffektiviteten. Med flera utövare och huvudmän än det offentliga, finns det chans till ökade effektivitetsvinster. Dessa effektivitetsvinster kan samhället välja att ta ut som kostnadsbesparingar eller använda för att finansiera ytterligare välfärd. Även om vård och omsorg i dag inte är en marknad lik andra, finns det ändå en stor utvecklingspotential som samhället måste använda sig av. Vi tror att det bäst görs genom att sektorns regler ses över, så att medborgarna fortsatt kan lita på det offentliga ansvar samtidigt som fler aktörers kreativitet och kunskaper nyttjas.

I Sverige råder stor politisk enighet om att Sverige även i framtiden ska ha en offentligt finansierad hälso- och sjukvård som fördelas efter behov. Detta innebär bland annat att finansiering och utförande inte kan ses som helt separerade från varandra. Det offentliga, som finansierar, ställer krav på och följer upp resultat av hälso- och sjukvården, måste behålla tillräcklig kunskap om sektorn för att fortsatt kunna vara en kunnig och effektiv beställare och uppköpare av välfärdstjänster. En sådan uppköpande roll går att kombinera med att fler aktörer och fler alternativa driftsformer ges utrymme att leverera välfärdstjänster.

Offentligt finansierade tjänster liknar tjänster producerade på andra marknader i den mening att de också måste bli mer kostnadseffektiva. Medborgarna ställer allt högre krav på de varor och tjänster som konsumeras, befolkningen lever allt längre, vilket ställer krav på ökad tillgång till vård, samtidigt som den snabba tekniska utvecklingen leder till behandlingsmöjligheter som tidigare inte funnits. Det finns tack vare omfattande offentliga investeringar en kunskap och kapacitet inom ”vård och omsorg” som i dag inte nyttjas fullt ut. Genom ändrade regelsystem skulle denna

kunskap och kapacitet kunna ligga till grund för att skapa olika välfärdskluster med stor betydelse för både regional och nationell ekonomisk tillväxt.

I dag pågår på många ställen i landet en omvandling av den offentliga sektorn. Verksamheter, som tidigare både finansierades och drevs av sektorn själv, utförs nu av andra, men med bibehållen finansiering och resultatuppföljning från det offentliga. Detta gäller såväl tekniska tjänster som ”vård och omsorg” och kanske tydligast inom omsorgen. Det finns anledning att tydligt betona denna distinktion mellan finansiering och resultatuppföljning å ena sidan och drift å andra sidan, en distinktion som skiljer denna sektor från andra sektorer. Begreppet privatisering blir i detta sammanhang missvisande – ett ändrat genomförandansvar är en mera korrekt benämning.

Det finns exempel från andra branscher på att en sådan omvandling kan vara lyckosam. Det senaste decenniet har flera offentligt drivna verksamheter inom infrastrukturtjänster omvandlats till näringsverksamheter på en konkurrensutsatt marknad, många gånger framgångsrikt, såväl när det gäller såväl tjänsternas innehåll som effektivitet och innovationsförmåga. Det har i flera fall blivit fler, billigare och bättre tjänster för konsumenterna. Vissa av infrastrukturtjänsterna har också expanderat internationellt.

Hur ett ändrat marknadsläge skulle påverka ”vård och omsorg” är inte alldeles enkelt att förutspå, eftersom sektorn inte på motsvarande sätt och i samma omfattning som till exempel ”personalintensiva tjänster” ännu utsatts för ett internationellt konkurrenstryck. Det är dessutom en sektor där ”marknaden” inte självklart och enkelt kan bedöma total kvaliteten och kostnadseffektiviteten i de utförda tjänsterna. Det var inte heller lätt att förutspå hur branschen för ”infrastrukturtjänster” skulle komma att utvecklas – innan omvandlingen skedde; analyserna som gjordes pekade åt olika håll. Av det skälet framstår det som viktigt att ”vård- och omsorgsbranschen” successivt ges möjlighet att pröva sig fram på marknadsområden som i dag är svagt utvecklade internationellt, speciellt inom områden med stor, kanske till och med mycket stor, tillväxtpotential. Analyser pekar på att detta gäller för stora delar av sektorn för

”vård och omsorg”. Många andra länder har redan tagit fasta på detta, till exempel Storbritanien.

Sverige är ett relativt litet land. Det är svårt för oss att helt på egen hand inom landet utveckla varor och tjänster av lika hög kvalitet, och som produceras lika effektivt som de bästa i världen, och dessutom gärna till lägre kostnader utan att ta lärdom av andra länders kunskaper och erfarenheter. Svenska producenter av ”vård och omsorg” måste därför ges tillgång till internationella erfarenheter. Redan nu händer detta ute i ”vårdens verklighet”. Det finns exempel på mycket framgångsrika verksamheter eller delar av verksamheter som bytt ägare och börjat expandera internationellt.

Förekomsten av många olika utförare av ”vård och omsorg” leder till ett ökat konkurrenstryck och därmed också till utveckling, innovationskraft och ökad effektivitet inom både de traditionellt offentligt ägda verksamheterna och de med andra ägarformer.

Genom att allt mer betrakta ”vård och omsorg” på detta sätt uppnås en ökad tydlighet som har att göra med ”spelreglerna” för sektorn. Frågan om överskott inom sektorn för vård och omsorg kommer naturligen upp när man betraktar denna sektors framtida utveckling. Det finns i längden inga grundläggande eller fundamentala skäl för att överskott inte skulle kunna förekomma inom sektorn. Det finns heller inga skäl till varför stat/landsting/kommun per definition måste hålla fast vid en struktur om det finns andra alternativ som är bättre eller effektivare så länge man själv håller i finansieringen, kravställandet och uppföljning av resultaten. Inte heller finns skäl till varför drift av verksamheter inom ”vård och omsorg” inte skulle kunna konkurransutsättas i större utsträckning. En fördel med ett ökat antal aktörer inom vård och omsorg är möjligheten att kunna mäta verksamheter mot varandra. För oavsett hur man ser på dagens produktivitet och effektivitet inom sektorn, kommer både den demografiska och den tekniska utvecklingen att ställa krav på ännu mer effektiv verksamhet.

För att stärka möjligheterna till att konkurransutsätta och kunna jämföra verksamheter med varandra, och därmed kunna välja de mest kostnadseffektiva utförarna oavsett ägarform, bör det

pågående men ännu inte slutförda arbetet att jämföra kvalitet, produktivitet och kostnadseffektivitet inom ”vård och omsorg” på nationell nivå aktivt stödjas. Det är också viktigt att nya gränsöverskridande områden utvecklas till exempel IT i vården.

Underlätta tjänstebansernas internationalisering

Förslag: Svensk tillväxt hänger nära samman med svenska företags förmåga att konkurrera och att expandera i utlandet. Det gäller naturligtvis hela näringslivet, men just nu är det angeläget att speciellt lyfta fram tjänstenäringarnas internationalisering. Sverige har ett antal tjänstenärings med världsledande kompetens, speciellt inom ”vård och omsorg”, ”kunskapsförmedling”, ”konsulting” och ”personalintensiva tjänster”, men där internationaliseringsgraden är låg. Det är viktigt att dessa nya och växande tjänstebanser konkurransutsätts och internationaliseras tidigt under sin utvecklingsbana. I annat fall riskerar de att bli utkonkurrerade av aktörer från andra länder. För att internationaliseringen ska ta fart behöver ett antal regelområden hanteras. Det gäller inte minst tjänstedirektivet som diskuterats inom EU. Regeringen bör verka för att öka konkurrensen på tjänstemarknaderna. Arbetet med Bolognaprocessen, en harmonisering av delar av kunskapsförmedlingssektorn inom EU, är ett annat område. Detta är en viktig förutsättning som ökar rörligheten bland studenter.

Näringslivets konkurrenskraft hänger nära samman med förmågan att verka internationellt. Produktiviteten och tillväxten är högre i företag som har verksamhet på fler marknader än den svenska. Att fortsätta att utveckla näringslivets förmåga att verka internationellt är därför ett viktigt område även i fortsättningen. Det handlar om att öka kraften i, och förutsättningarna för, försäljningen hos de delar av näringslivet som redan är internationellt verksamma. Det handlar också om att utveckla de delar av näringslivet som i dag i första hand verkar nationellt.

Framför allt är potentialen stor bland olika typer av tjänsteföretag samt bland små och medelstora företag. Konsultföretag, kunskapsförmedlingsaktörer, handelsföretag, infrastruktur-tjänsteföretag och företag inom området personalintensiva tjänster (även myndigheter och organisationer) har internationella möjligheter som inte nyttjas fullt ut. Även områden inom den traditionella välfärdssektorn som skola, vård och omsorg har stor utvecklingspotential. Den kunskap som byggs upp i kommuner och landsting samt i andra offentliga organisationer kan i växande omfattning omsättas kommersiellt.

Det är viktigt att nya och växande tjänstebanscher internationaliseras tidigt under sin utvecklingsbana. I annat fall riskerar de att bli utkonkurrerade av aktörer från andra länder. Sverige har redan förlorat viktiga konkurrensfördelar på grund av att ledande aktörer varit för sena med att internationalisera sina verksamheter. Bland annat inom detaljhandel och byggsektorn finns exempel på företag som, på grund av utebliven eller sen internationalisering, förlorat tidiga konkurrensfördelar. I stället blir dessa företag antingen uppköpta eller tvingas till att hitta ”nischmarknader” som inte är intressanta för deras globala konkurrenter.

Internationaliseringen och de effekter som uppstår i Sverige ser lite annorlunda ut när det gäller tjänsteverksamhet än i den traditionella tillverkningsindustrin. Industrivaror som produceras i Sverige kan exporteras på ett annat sätt än service-tjänster som huvudsakligen måste utföras där de konsumeras – serviceleveranssystemet måste finnas på plats där servicen konsumeras. Tjänsteverksamhetens spridningseffekter vid internationalisering består dels av de effekter som uppstår när ett företag ökar i värde – ett värdeskapande som direkt bidrar till ökat välbefinnande i Sverige till exempel i form av utvecklingen av huvudkontorsverksamheter – dels av att de internationellt växande svenska serviceföretagen engagerar en rad andra företag i sin expansion. Många av dessa företag, som fungerar som partners, leverantörer eller på andra sätt ingår i nätverket kring det internationellt expanderade företaget, kan vara svenska företag som härigenom uppnår en egen internationell expansion i kölvattnet på de internationellt växande svenska serviceföretagen.

Om inte Sverige satsar mer kraft på att internationalisera de delar av tjänstesektorn som i dag till stor del har världsledande kompetens, kommer företag från utlandet att skapa ett starkt yttre omvandlingstryck som i längden både kommer att drabba sysselsättningen negativt och minska exportmöjligheterna. Att verka för en internationalisering av tjänstenäringarna handlar givetvis om att diskutera nödvändiga regelverk. Ett sådant område är tjänstedirektivet som diskuterats inom EU. Arbetet med Bolognaprocessen, en harmonisering av delar av kunskapsförmedlingssektorn inom EU, är ett annat område.

Se över skattesystemet

Förslag: Det behövs en samlad översyn av skattesystemet så att det bildar en bra bas för framtidens näringsliv, är internationellt konkurrenskraftigt och har möjligheter att finansiera välfärden. Internationaliseringen innebär att det ställs nya krav på skattesystemet.

Den internationella utvecklingen innebär att nya krav ställs på skattesystemet. De svenska skatteinkomsterna vilar huvudsakligen på produktion i Sverige. Därför är det avgörande att företag eller inkomster inte av skatteskäl flyttas till andra länder.

Det pågår också en utveckling från mer traditionell varuproduktion till ett entreprenöriellt och tjänsteorienterat samhälle och även detta kräver en översyn av skattesystemet. Skattesystemet har även betydelse för människors motiv att utbilda sig samt att våga starta och driva företag. Systemet behöver också bli mindre krångligt än idag.

Under de senaste åren har olika förändringar skett på skatteområdet. Utvecklingen av arvs- och gåvoskatt med syfte att underlätta generationsskiften i företag och reformeringar av de så kallade 3:12 reglerna vilka sänker inkomstskatterna för små företag har genomförts. 3:12 kan utvecklas ytterligare och förmögenhetsskatten är en skatt som fortsatt driver kapital ut från Sverige vilket minskar investeringarna i Sverige samt förutsättningarna för långsiktigt ägande.

En aspekt av näringslivets strukturomvandling är att sysselsättningsstillväxt i högre grad är förknippad med tjänsteproduktion än tidigare. Det innebär att lönekostnader och arbetsgivaravgifter i högre grad än tidigare påverkar företags vilja att anställa och utveckla nya tjänster och produkter. Detta är inte minst påtagligt i branscher med en hög personalintensitet och där behovet också är att kunna nyttja arbetskraft på kund- och verksamhetsanpassad arbetstid. En annan aspekt på strukturomvandlingen är att humankapital idag spelar en viktigare roll för näringslivets konkurrenskraft än tidigare, dvs företagets konkurrensförmåga avgörs av tillgången på kompetent arbetskraft och på företags förmåga att utbilda och kompetensutveckla den egna personalen. Det innebär att investeringar i företag idag och lokaliseringsbeslut handlar mer om att investera i humankapital än traditionella kapitalinvesteringar.

I en översyn av skattesystemet finns flertalet olika faktorer att beakta. Några exempel på sådana områden är de möjliga effekterna av sänkta arbetsgivaravgifter, likställig moms, förändrade löneskatter eller skatteklara och hur sådana förändringar kan påverka utvecklingen av olika tjänstebanscher tex personalintensiva tjänster. Ett annat exempel på område att beakta är hur olika skatteförändringar kan stötta en sysselsättningsutveckling bland mindre företag.

En av skattesystemets viktigaste uppgifter är att finansiera välfärden. Möjligheten att göra det är framför allt beroende av att flera människor arbetar. Skattesystemet skall utformas så att det inte hindrar företag från att växa. Strukturen och utformningen av skattesystemet är viktig. Ett bra skattesystem ger stabila och förutsägbara spelregler för företag.

Det finns således flera skäl att se över skattesystemet så att det bildar en bra bas för framtidens näringsliv, är internationellt konkurrenskraftigt, och kan finansiera välfärden. Den tidigare skattereformen baserat på den så kallade likformighetsprincipen har successivt tappat kraft och behöver en omfattande genomlysning.

Företräda ökad rörlighet med individuell trygghet, trygghet i förändring

Förslag: Arbetsmarknadens parter bör gemensamt arbeta fram en strategi som stimulerar omställning på arbetsmarknaden. Parterna bör enas om att införa lösningar i Sverige där ökad flexibilitet på arbetsmarknaden införs, samtidigt som den individuella tryggheten ökas. Utveckla lösningar samtidigt med till exempel ökade satsningar på kompetensutveckling. Det är i första hand i svenska småföretag riskvilligheten att anställa behöver stimuleras.

I ett internationellt perspektiv är entreprenörskapet och tillväxten i Sverige av nya och växande företag inte tillräckligt omfattande. Sverige behöver kort sagt en större dynamik i näringslivet med fler, och dessutom växande, småföretag. Detta är viktigt framför allt eftersom de stora industriföretagen i framtiden inte kan antas växa inom landets gränser i lika stor omfattning som de tidigare gjort. Det är också viktigt med en ökad sysselsättning för att ge ungdomar, den framtida generationen av arbetskraft, en positiv framtidsvision. En ökad benägenhet hos småföretagen att nyanställa och en ökad flexibilitet på arbetsmarknaden kan stötta den framtida dynamik som här pekas ut.

Med detta som bakgrund är det rimligt att anta att de stora sysselsättningsökningarna inom Sverige i framtiden måste ske genom nya, och växande, företag. Det hindrar inte på något sätt att det även är viktigt att i framtiden slå vakt om de traditionella tekniktunga storföretagen i Sverige. De stora företagen står inte bara för viktig sysselsättning och export. De utgör viktiga kundgrupper för småföretag. De skapar även spinoff-effekter i form av avknoppningar och teknikspridning.

Dynamiken på arbetsmarknaden kompletterar bilden av företagandets dynamik. Under det senaste decenniet har hundratusentals människor årligen fått ny sysselsättning samtidigt som ungefär lika många har fått lämna sitt arbete. Nya typer av anställningsformer har dessutom ökat. Den fasta anställningen som utvecklades i takt med det växande industrisamhället har allt mer kompletterats med andra kontraktsformer, till exempel behovsanställ-

ning, projektanställning eller provanställning. Med ett näringsliv i förändring och med större inslag av tjänsteverksamheter följer en föränderlig arbetsmarknad. Det är rimligt att anta att en ökad föränderlighet i näringslivet leder till en större dynamik på arbetsmarknaden än vad som redan råder.

Företag växer i den takt deras utveckling medger. Företag nyanställer när förutsättningarna är goda. På samma sätt drar sig företag för att nyanställa när riskerna är för höga. Deras riskbenägenhet i form av nyanställningar avspeglar på så sätt de rådande förutsättningarna. Små företag har dock ofta påfallande svårare än lite större företag att sprida sin ekonomiska risk. En felaktig anställning kan därför vara betydligt kostsammare för ett litet företag än för ett större. I den här meningen kan risknivåerna för nyanställningar vara olika mellan små och lite större verksamheter.

En väg för att öka tillväxten av flera små och växande verksamheter kan vara att företagets riskbenägenhet i själva anställningssituationen ökas. Ändrade anställningsregler kan minska åtagandet vid nyanställning och på så sätt ökas även företagets riskbenägenhet att anställa ytterligare personer. De lagstiftade generella reglerna i arbetsrätten kan i Sverige anpassas på branschnivå genom kollektivavtal. I ett utvecklingsarbete inom detta område finns det lärdomar som kan hämtas från andra länder.

Säkerställ en modern långsiktig energiförsörjning

Förslag: En viktig åtgärd för att utveckla konkurrenskraftiga villkor i näringslivet är att säkerställa en långsiktig energiförsörjning. Sverige behöver en långsiktig energipolitik av flera skäl men bland annat på grund av de stora kunskapsmässiga landvinningar som uppnåtts inom kärnkraft, solenergi, olja, kol och biobränslen. Därför bör industrin, kraftbolag, myndigheter, forskningsaktörer, intresseorganisationer och politiker samlas för att ta fram en sådan långsiktig energipolitisk överenskommelse för att trygga Sveriges energiförsörjning. Utmaningen handlar om att å ena sidan hantera dagens energi-

och miljöutmaningar å andra sidan att säkra rimliga priser för energi åt medborgare och näringsliv i Sverige. Konkurrensen på energiproducentmarknaden måste avregleras och stärkas. Överföringskapaciteten behöver också utvecklas både inom Norden och mellan regioner i Europa. Systemet för utsläppsrätter måste samtidigt snarast förändras så att kostnaderna för detta inte marginalprissätter elen.

Näringslivet genomgår en ständig strukturomvandling, vissa branscher växer och andra krymper. För Sverige som välfärdsnation med höga ambitioner är det viktigt att säkerställa att omvandlingen sker på ett sådant sätt att den samtidigt kan bidra till stärkt konkurrenskraft och ekonomisk tillväxt. För detta krävs att ett antal förutsättningar är uppfyllda. Flera är ömsesidigt beroende av varandra och ömsesidigt stödande. Vissa är av större betydelse, är mer kritiska än andra och därför viktigare att slå vakt om.

Säker tillgång på energi till konkurrenskraftiga priser framstår tydligt som en kritisk resurs. Det gäller särskilt för de energiintensiva branscherna "råvaru- och processindustri" samt "teknikföretag". Även om de sannolikt inte kommer att skapa ett stort tillskott av arbetstillfällen nationellt (men kanske regionalt) i framtiden är branscherna, inte minst på grund av sin stora betydelse för förädlingsvärdet och produktivitetsutvecklingen, viktiga för Sveriges ekonomiska tillväxt. Det är viktigt att Sverige slår vakt om dessa etablerade storföretags långsiktiga utvecklingsförmåga.

Historiskt har tillgången till internationellt konkurrenskraftiga elpriser, varit en viktig framgångsfaktor för dessa näringar. Den nu pågående prisutvecklingen inger oro för våra basnäringar när det gäller förmågan att konkurrera på sikt. Den fortgående och framgångsrika energieffektiviseringen som sker i den energiintensiva industrin är nödvändig men är inte en tillräcklig lösning på de snabbt stigande energipriserna. Med tanke på förändringarna i omvärlden kan energi komma att bli en allt mer kritisk resurs, både för näringslivet i Sverige och för näringslivet i andra länder. Sammantaget är

det rimligt att anta att det globala, så väl som det svenska, energiutbudet totalt sett måste öka.

Elproduktionen har under de senaste 30 åren genomgått stora förändringar. Vissa länder i världen, till exempel Sverige, har valt att avreglera delar av energiområdet och kan sålunda inte påverka elpriserna på samma sätt som tidigare. Stora kunskapsmässiga landvinningar inom flera områden har nåtts till exempel inom kärnkraft, solenergi, olja, kol, biobränslen och inom området för energieffektivisering. I dagsläget svarar kärnkraften för drygt hälften och vattenkraften för 40 procent av energiproduktionen. Resterande knappa 10 procent utgörs av fossil- och biobränslebaserad produktion samt vindkraft. Drygt hälften av det insatta bränslet i den förbränningsbaserade elproduktionen är biobränsle. Trots relativt kraftig ökning av vindkraften under senare år svarar den för mindre än en procent av eltillförseln.

Av avgörande betydelse för utvecklingen i de elintensiva näringarna är säker tillgång på el till konkurrenskraftiga priser. En grundläggande modern förutsättning för detta är vår förmåga att säkerställa att det är ett starkt konkurrenstryck på elmarknaden. Det handlar både om att se till att antalet konkurrerande elproducenter på marknaden är tillräckligt stort och att ha en balanserad mix av produktionsslag. Staten bör även bedriva en aktiv ägarpolitik i syfte att pressa priserna på elmarknaden. Systemet för utsläppsrätter måste samtidigt snarast förändras så att kostnaderna för detta inte marginalprissätter elen.

För att öka konkurrenstrycket på elproduktionsidan är det viktigt att säkerställa att ny produktionskapacitet kommer till inom landet. Samtidigt som överföringskapaciteten byggs ut för att få en väl fungerande handel över gränserna samt trygga leveranser inom landet. Lösningen måste sökas i utvecklingen av energisystemet och dess funktions sätt. Både överföringskapaciteten mellan de nordiska länderna och regioner i Europa bör stärkas. Att bygga en infrastruktur för gas för att öka konkurrenskraften och utbudet måste likaså övervägas.

Vi måste arbeta med långsiktiga energi- och klimatpolitiska styrmedel. Detta ger hög grad av förutsägbarhet, vilket är av särskild betydelse för den kapitalintensiva processindustrins planering

och investeringar som med nödvändighet har verkan på mycket lång sikt. Den omställning av energisystemet som pågår och som i hög grad motiveras av miljö- och klimatpolitiska skäl måste i takt och inriktning i hög grad ta hänsyn till vår näringslivsstruktur och det energibehov den för med sig.

Svenska företag är till följd av Sveriges geografi beroende av en väl fungerande infrastruktur och inte minst av transporter till kostnader som mildrar avståndsnackdelarna. Drivmedelspriserna och deras utveckling hamnar därmed i fokus eftersom transporter av gods på lastbil ofta är den enda tillgängliga fraktformen. Utsläppsreduktion kan även ske via teknikutveckling av effektivare bränsleanvändning.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att energi är en resurs som är viktig för alla näringslivets delar. Energin är dessutom inte bara viktig som direkt insatsvara till olika delar i näringslivet utan även en grundpelare för levnadsstandarden för medborgarna i Sverige. Höga energipriser håller tillbaka en utveckling av verksamheter som sysselsättningsmässigt har mycket stor betydelse för olika regioner i Sverige. I skenet av detta är det angeläget att Sverige ser över sin energipolitik då den fastställdes i en helt annan situation än den som råder i dag. Industrin, kraftbolag, myndigheter och politiker bör samlas för att ta fram en långsiktig plan för att trygga Sveriges elförsörjning på 40 års sikt.

Inrätta ett globaliseringsråd med uppgift att belysa och stärka näringslivets långsiktiga utvecklings- och konkurrensförmåga

Förslag: Sverige står inför stora utmaningar och den internationella strukturomvandlingen ställer krav på en framsynt och väl förankrad näringspolitik. Ett konsekvent och långsiktigt tankearbete kring de utmaningar som Sverige står inför behöver göras. Ett internationellt utvecklingsråd skulle ge regeringen en värdefull plattform för att förankra näringspolitiken och ge råd i viktiga näringspolitiska frågor. I rådet bör ingå representanter för politiska beslutsfattare, företag, fackföreningar samt utbildnings- och

forskningssektorn. Rådet bör ges i uppdrag att analysera och tolka avregleringarnas betydelse och andra viktiga internationella trender, samt ge förslag på åtgärder som bör genomföras för att stärka näringslivets förändringsförmåga och förutsättningarna för nya näringar att växa fram.

Kunskaperna om vad som sker i omvärlden är i dag allt för bristfällig på flera områden. Detta samtidigt som de empiriska analyserna visar att förändringstakten är snabbare än någonsin. För att på bästa sätt kunna anpassa det svenska samhället till de internationella utmaningar som vi i dag och i framtiden kommer att stå inför, och för att kunna behålla ett fungerande välfärdssamhälle, måste den internationella utvecklingen följas och analyseras mer ingående.

Samtidigt är en av de viktigaste erfarenheterna från projektet "Framtidens näringsliv" att ingen enskild aktör sitter på hela sanningen eller lösningen på de utmaningar som finns. I stället är en viktig erfarenhet att det är i en "gränsöverskridande dialog" och i samarbete mellan aktörer med olika perspektiv som en mer fullödig bild om framtidens utmaningar träder fram. Det är vår förhoppning att arbetet inom projektet "Framtidens näringsliv" kan övergå i en mer permanent och varaktig form för att diskutera, analysera och lämna förslag på viktiga förändringsarbeten som behöver genomföras. Det är viktigt att en gränsöverskridande dialog pågår.

Ett internationellt utvecklingsråd skulle, till en ringa kostnad, ge regeringen en värdefull plattform för att förankra näringspolitiken och ge råd i viktiga näringspolitiska frågor. I rådet bör företag, fackföreningar, utbildnings- och forskningssektorn

samt representanter för regeringen ingå. Rådet bör ges mandat att analysera och tolka viktiga internationella trender och ge förslag på åtgärder som bör genomföras för att stärka näringslivets förändringsförmåga.

Ett område som redan från början bör ingå i rådets arbete är att delta i arbetet med att ta fram en tydligare näringspolitisk vision för Sverige. Visionen bör ge underlag för att precisera mål och de medel som bör användas för att Sverige även i framtiden ska ha ett näringsliv i "världsklass". I många länder pågår detta redan och i många fall med en imponerande entreprenöriell förmåga att hitta nya lösningar på den internationella ekonomins utmaningar. Inte minst våra nordiska grannländer uppvisar just nu en stor innovationskraft på en rad områden. Det handlar om att kombinera olika politikområden - arbetsmarknadspolitik, näringspolitik, utbildningspolitik, infrastrukturpolitik etcetera - till mer övergripande utvecklingsstrategier. Sverige bör inspireras av dessa internationella exempel i framtagandet av den egna nationella visionen.

Ett prioriterat område för rådet bör vara en genomgång av lagar och regler för att skapa förutsättningar för förändring och utveckling av företag. De största administrativa bördorna inom regelområdet är i dag miljölagstiftning, skattelagstiftning och arbetslagstiftning. Det är också dessa regler som i hög grad upplevs som hämmande för företagens utveckling. Det behöver inte alltid vara själva lagen eller regeln i sig som är hämmande utan problemet är lika ofta tillämpningen och hanteringen. En anpassning av regelsystemet så att det ur företagets synvinkel blir mer tillämpningsvänligt bör därför vara ett viktigt komplement till de i dag pågående mätningarna av den administrativa bördan.

BILAGOR

OM PROJEKTET FRAMTIDENS NÄRINGSLIV

Frågan om vart näringslivet är på väg är långt ifrån en ny fråga. För organisationer som IVA och NUTEK är den evig, även om den kanske lyfts fram tydligare i olika tider av omvandling. Nu verkar det vara en sådan tid. För båda organisationerna har detta hänt tidigare; exempelvis när Sverige industrialiserades och lämnade jordbrukssamhället eller när Sverige genomgick teko-, varvs- och stål-kriserna. Vid vissa tillfällen har organisationerna givit stora positiva bidrag. Vid andra tillfällen har organisationerna snarare varit i vägen för det nya. Vid vissa tillfällen har hotbilden visat sig större än väntat. I andra fall har möjligheterna varit större än man först föreställt sig. Det är varken lätt att se vad som är nytt och vad som är gammalt eller se omfattningen på både möjligheter och hot.

En ambition i projektet Framtidens Näringsliv har å ena sidan varit att försöka fånga upp ”hela” näringslivet av idag och dess framtidsvisioner. Å andra sidan har en annan ambition varit att försöka upptäcka och utveckla ny mark. Att ha dessa ambitioner samtidigt är ingen lågt satt ribba. Det är som att kryssa mellan skär där man dessutom inte har rest tidigare. Samtidigt är det viktigt att just någon ger sig på en sådan utmaning.

För att något så när lyckas med detta förutsätts förmodligen en, åtminstone delvis, ny spelplan än vad som redan existerar. Vi hoppas ha kunnat bidra till det. Vi uppmanar också till fortsatt utveckling med samma ambition. Nya spelplaner hjälper oss på många sätt. Det handlar dels om att förstå vad som sker dels att se näringslivet i nytt ljus. Men framför allt handlar det kanske om att hitta nya plattformar för samtal. Arbetet i projektet Framtidens Näringsliv har åtminstone för oss själva varit intressant och spännande och på så sätt har vi uppfattat plattformen som intressant. En starkt bidragande orsak till det har varit styrgruppens vilja, intresse och förmåga att ge utrymme för en spelplan av detta slag.

Priset för detta har givetvis varit att vissa delar av redan existerande kartbilder av näringslivet inte har kunnat nyttiggöras. Vi vill därför avslutningsvis betona att nya kartbilder inte hindrar att även gamla kartor kan vara värdefulla att behålla. Nya kartor kan t ex inte alltid lyckas fånga allt som finns beskrivet på de gamla kartorna. Därför bör denna analys kanske ses som komplement till rådande kartbilder. De diskussioner vi återger här kan, och bör, knappast ersätta redan existerande teman. Men om vi lever i nya tider behövs nya teman också.

KÄLLOR

Materialet som ligger till grund för denna rapport består av mängder av tidigare publicerat material (ITPS, ISA, Exportrådet etcetera) samt en mycket stor mängd diskussioner, intervjuer och samtal perioden 2005 – 2006. Bortsett från ett stort antal löpande publicerade PM (Nutek PM 1-22), där olika aspekter analyserats har följande material producerats:

Så jobbar Sverige (2006)

En ”tillståndsbeskrivning” av olika sektorer (enl vår indelning) i Sverige. 14 st faktaförfattare skriver, publiceras på Studentlitteratur hösten 2006.

Då förändrades näringslivet (2006)

En antologi om näringslivets ”strukturomvandlingshistoria”, 25 forskare/skribenter utreder vad som hänt tidigare och varför, under publicering på Studentlitteratur hösten 2006.

Prognoser, drömmar och förhoppningar (2006)

Dokumentation från visionseminarier inom ramen för alla delsektorer i projektet, drygt 100 deltagare. Innehåller även en sammanställning av en ”expertundersökning” med 800 personer inom NUTEK och IVAs nätverk (2005–2006), under publicering.

En plan för morgondagen (2006)

En sammanställning av intervjuer med ca 30 intressanta framtida ledare i näringslivet i åldern 30–40 samt en ”ungdomsundersökning” med stöd från Lunarstorm.se (2005–2006). Ca 400 000 ungdomar i åldern 10–34 (tonvikt 16–24) svarade, under publicering, Liber.

Kansliarbete, intervjupersoner, diverse rådgivning och konsultstöd

Vi tackar specifikt Kjell Jansson för stöttandet av en idé. Vi tackar Jörgen Lindell, Hanna Sjöberg, Simon Falck, Tore Englén, Tomas Gärdström, Maria Corell, Gunilla Torstensson, Hampus Lindh, Camilla Koebe, Cecilia Werner, Ann-Margret Malmgren, Johan Johansson och Staffan Eriksson för internt projektarbete. Vi tackar Anders Flodström och Mats Nyberg för att KTH Learning Lab kunde användas.

Vi tackar Monica Andreasson för förmågan att frigöra tid. Vi tackar Märten Forslund, Lovisa Lindmark och Lunarstorm för kontakten med 400 000 ungdomar, Märten Lindström, Leif Lindmark, Nils Lundqvist och Clas Wahlbin för kloka inspel. Vi tackar Eric Giertz för antologin och Fredrik Lagergren för ledarboken. Bo Ekman och Nextwork har bidragit starkt med omvärldsanalys och globala scenarios. Klas Ekström, Martin Hjerpe och medarbetare på McKinsey tackas för mängder av datainsamling och analys, Anders Grufman för internationaliseringsanalys och Agneta Stålhandske för ett enormt arbete om forskningsbehov, Lotta Göthe har analyserat riktigt globala frågor. Göran Arvidsson, Mats Essemyr, Harry Frank, Susanne Lindberg-Elmgren, Jan Uddenfeldt, Örjan Wikforss, Anna Sandström, Bengt Palmgren, Robin Edman och Jerry Karlsson m fl tackas för ovärderlig sakkunskap. Rolf Röttnes, Henri Kahonen tackas för sakkunskap om andra nordiska länder. Mats Bodin, Jan Edling och Albert Danielsson tackas för bollplank. Björn Carlsson, Gösta Lemne, Peter Nygårds, Bo Diczfalusy och inte minst Kerstin Frenning tackas specifikt för en ide om pedagogik, Almgruppens olika styrelser för kontakter regionalt i landet och Peter Pohl och IBM-kollegor för tanken om att analysera Sverige från utsidan. Per Storm, Thomas Ljung, Åsa Valadi, Magnus Aniander, Fredrik Bergström, Fredrik Lagergren, Peter Engström, Enrico Deiaco, Dag Norén och Karl Liander tackar vi för faktakunskap om specifika sektorer. Arne Kaijser, Sverker Sörlin, Håkan Lindgren, Lenart Schön, Ronald Fagerfjäll, Agneta Rinman, Ulf Jacobsson, Anders Isaksson, Göran Reitberger, Stig-Björn Ljunggren, Dan Hjalmarsson, Carl Fredriksson, Lena Ewertsson, Sverker Sörlin, Eva Friman, Pontus Braunerhielm, Torun Nilsson, Jerker Olsson, Jan-Evert Nilsson och Maureen McKelvey tackas för historisk överblick och forskarmässig distans till strukturomvandlingarna. Vi tackar även Eva Engdahl, Henrik Borelius, Andreas Ståhl, Pär Lindell, Jan Bengtsson, Johan Olsson, Johan Skarborg, Johanna Hagelberg, Johan Oldmark, Jonas Kaveryd, Olof Faxander, Madeleine Raukas och Justas Pipinis för tankar om ledarskap i nya spännande verksamheter. Även Ingemar Alserud, Ulf Berg, Thomas Berglund, Mats Bojestig, Gunnar

Brock, Birgitta Böhlin, Jan Carreman, Göran Carstedt, Hans Dalborg, Börje Ekholm, Ulf Eklöf, Karin Forseke, Salvatore Grimaldi, Alf Göransson, Per Hillström, Ellen Hyttsten, Ola Håkansson, Gunnar Ivarsson, Kurt Jofs, Bent Johansson, Leif Johansson, Hans Johansson, Alf Johansson, Lars Josefsson, Göran Karlsson, Bo Källstrand, Jan Lundberg, Johan Lundgren, Johan Malmqvist, Håkan Mandahl, Sverker Martin-Löf, Sören Mellstig, Håkan Mogren, Sven-Christer Nilsson, Torbjörn Nilsson, Jonas Odell, Hans-Olov Olsson, Mats Paulsson, Stefan Persson, Lars Pettersson, Jukka Ruska, Ceci-

lia Schelin-Seidegård, Christer Simrén, Lars Stugemo, Carl-Erik Stålberg, Marianne Svensén, Anders Söderlund, Patrick Söderlund, Michael Treschow, Anders Ullberg, John Wall, Harriet Wallberg-Henriksson, Björn Wolrath, Bengt Ågerup och Hans Jon Oiestad tackas för djupintervjuer. Dryga 100-talet näringslivspersoner tackas för scenarioarbete om framtiden i olika sektorer. Kontakter och skrifter inom OECD och Unctad, IVAs ledamöter och Nuteks nätverk har även varit ett ovärderligt stöd i arbetet.

NYA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR NÄRINGSLIVETS UTVECKLING

Hur kommer det framtida näringslivet att se ut?

Vilka sektorer kommer att bära Sveriges tillväxt, och hur höjer vi hela näringslivets konkurrenskraft? Hur påverkas sysselsättningen?

Hur påverkar globaliseringen och det nya ”tjänstesamhället”?

Framförallt: Vad har den internationella strukturomvandlingen för effekter?

Det är några frågor som projektet ”Framtidens Näringsliv”, ett samarbete mellan Nutek och IVA, försöker besvara.

Sverige står inför stora utmaningar som delvis står i kontrast till traditionella värderingar kring vad som skapar tillväxt. En sådan utmaning är att jobben i högre grad än tidigare kommer att öka i små och medelstora företag, och i tjänstesektorn.

Samtidigt fortsätter tillväxten inom teknikföretag och råvaru- och processindustri.

I denna rapport presenteras nio förslag på vad som krävs i termer av förändringar för att möta dessa utmaningar.

KUNGL. INGENJÖRSVETENSKAPSAKADEMIEN
Royal Swedish Academy of Engineering Science

Verket för näringslivsutveckling